

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Навчально-науковий інститут інноваційних освітніх технологій
Кафедра обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

БУЧКОВСЬКИЙ ЮРІЙ ПЕТРОВИЧ

**Ринок цукру і перспективи його розвитку / Sugar
market and prospects of its development**

Спеціальність – 8.03050401 «Економіка підприємства»
Магістерська програма – Економіка і фінанси підприємств
агропромислового виробництва

Магістерська робота

Виконав студент групи
ЕФАПзмнв-21
Ю. П. Бучковський

Науковий керівник:
д.е.н., доцент
Н. П. Чорна

Магістерську роботу допущено
до захисту:

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ Р.Ф. Бруханський

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні та організаційно-економічні засади формування ринку цукру.....	7
1.1. Теоретична суть поняття «ринок», його функції та категорії.....	7
1.2. Ринкова структура цукробурякового підкомплексу.....	12
1.3. Цукробурякове виробництво – пріоритетна галузь економіки України.....	23
Висновки до 1 розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. Економічний аналіз ефективності функціонування ринку цукру.....	32
2.1. Сучасний стан цукробурякового виробництва в Україні.....	32
2.2. Особливості розвитку вітчизняного ринку цукру.....	39
2.3. Економічна оцінка цукробурякової галузі в Тернопільській області.....	46
Висновки до 2 розділу.....	60
РОЗДІЛ 3. Стратегія розвитку ринку цукру в Україні.....	61
3.1. Шляхи підвищення конкурентоспроможності українського цукру...	61
3.2. Світовий досвід державного регулювання ринку цукру	69
3.3. Перспективи розвитку ринку цукру в Україні в умовах глобалізації.....	78
Висновки до 3 розділу.....	86
Висновки і пропозиції.....	87
Список використаної літератури.....	91
Додатки	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Цукробурякове виробництво – один з провідних підкомплексів АПК України, від рівня розвитку якого залежить активність формування ринку цукру та становище продовольчого сектору країни. За своїми природно-кліматичними характеристиками наша держава має достатні умови, що визначають потенційну економічну ефективність цукробурякового підкомплексу. Сучасні зміни в економіці призвели до поступового занепаду в цукробуряковій галузі, що в свою чергу виявило зниження виробництва і реалізації цукру.

Нестабільність цукробурякового виробництва, непослідовність та нерішучість виконавчих органів в процесі реформування сільського господарства, передчасна лібералізація цін на матеріально-технічні ресурси і неефективна цінова політика щодо цукрового виробництва призвели до різкого падіння платоспроможності виробників цукрових буряків та цукрових заводів. Це викликало зниження темпів оновлення основних та технічних засобів цукрових заводів і рівня оснащеності господарств тракторами, комбайнами та іншими механізованими засобами. У десятки разів знизилось забезпечення господарств сільськогосподарською технікою. На межі банкрутства знаходяться цукрові заводи.

Зниження технічної забезпеченості негативно позначається на обсягах виконання механізованих процесів, невиконанні багатьох технологічних операцій і робіт. Це призводить до зменшення урожайності та валових зборів цукрових буряків, скорочення посівних площ стратегічно важливої для української економіки сільськогосподарської культури.

За цих умов необхідна така організаційна перебудова структури цукробурякового підкомплексу, яка дала б поштовх до відновлення основних засобів цукрових заводів та дала змогу забезпечити бурякосійні господарства технічними засобами.

Цукробуряковий підкомплекс був і є об'єктом дослідження багатьох наукових установ і окремих вчених. Вагомий внесок у розробку проблем розвитку даної галузі внесли: Інститут економіки НАНУ, Інститут аграрної економіки УААН, Інститут цукрових буряків УААН, Інститут цукрової промисловості, а також вчені-економісти: П.П. Борщевський, С.Л. Дусановський, О.С. Заєць, А.А. Зелінський, В.Ф. Зубенко, Є.В. Імас, М.Ю. Коденська, Ю.Д. Лановик, Б.П. Лебединський, І.І. Лукінов, В.П. Мартьянов, В.Г. Поплавський, П.Т. Саблук, В.Д. Слюсар, А.В. Фурса, А.М. Шпичак та інші. В цих працях є багато цінних пропозицій та рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності цукробурякового виробництва

Теоретичні аспекти, проблеми організації ринку цукру в Україні розглядаються в працях Білоуська Я. К., Долішнього М. А., Даниленка А. Я., Мицишина С. К., Подольського М. С., Радченка В. А., Русинка І. І., Слюсара В. С., Стасевича С. А., Струнної В. М., Тимчука М. М. та інших вчених і практиків. Відзначаючи вагомість отриманих наукових результатів у сфері теорії та практики організації роботи цукробурякового підкомплексу, слід зауважити, що на сьогодні залишились недостатньо розкритими питання, пов'язані з сучасними особливостями трансформації його структур до ринкових умов, не розроблено ефективного механізму функціонування ринку цукру.

Актуальність проблеми, теоретичне і практичне її значення й зумовили вибір теми магістерської роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних та організаційно-економічних засад функціонування ринку цукру.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішувались завдання:

- обґрунтувати економічну суть ринку цукру в Україні та визначити основні засади його ефективного функціонування;
- визначити ринкову структуру цукробурякового підкомплексу;
- провести аналіз динаміки показників ефективності функціонування цукробурякового підкомплексу України та Тернопільської області;
- вивчити світовий досвід державного регулювання ринку цукру;

- визначити концептуальні засади реструктуризації в цукробуряковому підкомплексі.

Об'єктом дослідження є сучасний стан розвитку ринку цукру в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади формування та підвищення ефективності функціонування ринку цукру.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою досліджень стали наукові праці вітчизняних вчених з проблем теорії і практики формування ринку цукру та розвитку цукробурякового підкомплексу, законодавчі та нормативні акти.

У процесі дослідження використані такі методи економічних досліджень: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків), статистико-економічний (аналіз сучасного стану цукробурякового підкомплексу), монографічний (визначення ефективних форм господарювання у цукробуряковому підкомплексі), розрахунково-конструктивний та експериментальний (розробка механізму удосконалення економічних взаємовідносин між суб'єктами ринку цукру) та інші.

Інформаційною базою дослідження були законодавчі та нормативні акти Верховної Ради та Уряду України, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, матеріали регіональних органів управління АПК про розвиток сільського господарства та цукрової промисловості, річні звіти та документи первинного й бухгалтерського обліку сільськогосподарських підприємств суспільного сектора та цукрових заводів, наукові літературні джерела.

Наукова новизна дослідження полягає в наступних основних положеннях:

- визначено напрями удосконалення функціонування ринкової структури цукробурякового підкомплексу;
- запропоновано основні шляхи підвищення конкурентоспроможності українського цукру;

- визначено перспективи розвитку ринку цукру в Україні в умовах глобалізації.

Практичне значення одержаних результатів дипломної роботи полягає в тому, що рекомендації автора стосовно удосконалення техніко-технологічного забезпечення цукробурякового підкомплексу, створення нових інтеграційних формувань, реструктуризації галузі можуть бути застосовані у підприємствах цукробурякового підкомплексу.

Обсяг і структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Загальний обсяг роботи - 94 сторінки комп'ютерного тексту, в тому числі 13 таблиць, 19 рисунків, 32 джерела використаної літератури. Дипломна робота містить 3 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЦУКРУ

1.1. Теоретична суть поняття «ринок», його функції та категорії

Ринок - це перш за все загальнолюдське, загальноекономічне явище, початок формування якого стосується далекого минулого. Останні дослідження археологів і етнографів показали: вік ринку складає 30 тисяч років. Неправомірно ототожнювати народження ринку із капіталізмом: у цю епоху ринок - одне з найважливіших надбань цивілізації - набув найвищого розвитку.

Умовами виникнення вільного ринку зокрема, як і товарного виробництва в цілому, стали суспільний розподіл праці та існування різних власників - самостійних, економічно незалежних, вільних товаровиробників.

У тій або іншій формі і ступені ринок існує в будь-якому суспільстві, складаючи невіддільну частину економіки.

Економіка - господарська система, що забезпечує задоволення потреб людей і суспільства шляхом створення необхідних життєвих благ.

Ринкова економіка - економіка, в якій рішення самих споживачів і виробників визначають структуру розподілу трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

Було б великою помилкою уявляти, що в якому-небудь суспільстві можлива «чиста» ринкова економіка. Адже не можуть задовольнятися всі потреби людей і суспільства тільки через ринок. Реальна економіка завжди «змішує» ринкову і неринкову частини. Таке змішування протилежних типів економічних відносин є необхідним (неминучим). Проблема лише в тому, яка частка тієї або іншої частини. Вони або пригнічують одна одну, або ж ефективно взаємодіють.

Змішана економіка - економіка, в якій державні і приватні рішення визначають структуру розподілу економічних ресурсів.

Ринок - це складне і багатобічне явище. Ринкові відносини дуже розрізняються в різних країнах за ступенем розвитку, особливостями модифікації,

рівню зрілості, історичними, соціальними та іншими ознаками. «Ринок» для американця, західноєвропейця і японця виглядає по-різному, і це цілком природно, якщо врахувати, що американська «ринкова економіка» тяжіє до класичної (ініціативної) моделі підприємництва, французька - до державного «дирижизму», західнонімецька - до «соціального ринкового господарства», а японська - до «корпоративного патерналізму».

Проте у всіх названих країнах, що мають багаторічні традиції розвитку «ринкової економіки», ринок володіє певним набором загальних ознак, що і дозволяє користуватися одними і тими ж термінами для характеристики економіки цих країн.

Найбільш просте визначення ринку таке: ринок є поєднанням попиту і пропозиції. Дійсно, за відсутності попиту (грошей) або пропозиції (товарів) про ринок говорити немає сенсу. Засновник кембріджської наукової школи, автор концепції рівноважного ринку англійський економіст А. Маршалл писав: «Навіть із папуги можна зробити освіченого політекономіста, все, що він повинен знати, це два слова: попит і пропозиція».

Інше визначення ринку точніше відображає його роль в економічному житті.

Ринок - це форма суспільного зв'язку між людьми, що полягає у взаємній купівлі-продажу товарів. Поєднання попиту і пропозиції персоніфіковані в даному визначенні, і це дозволяє трактувати ринок як сферу економічних відносин, а не просто як зіткнення економіки («попит» і «пропозиція» взагалі).

Отже, ринок - це сфера відносин між суб'єктами економіки. Ринок - це лише елемент ринкової економіки, куди поряд з ринком входять також сфери виробництва товарів, їх споживання і розподіл, програмування і регулювання економіки.

Еволюція суспільних форм виробництва і господарства привела до виникнення сучасної ринкової системи, в основі якої - функціонування соціалізованого товарного виробництва, орієнтованого на задоволення потреб суспільства в цілому і окремих індивідів.

Ринкове господарство - суспільна форма організації економіки, що заснована на товарному виробництві, забезпечує взаємодію між виробництвом і споживанням за допомогою ринку.

Ринок - це система економічних відносин, що виникають на основі стійкої взаємодії товарного і грошового обігу. Основні функції ринку представлені на рис.1.1.

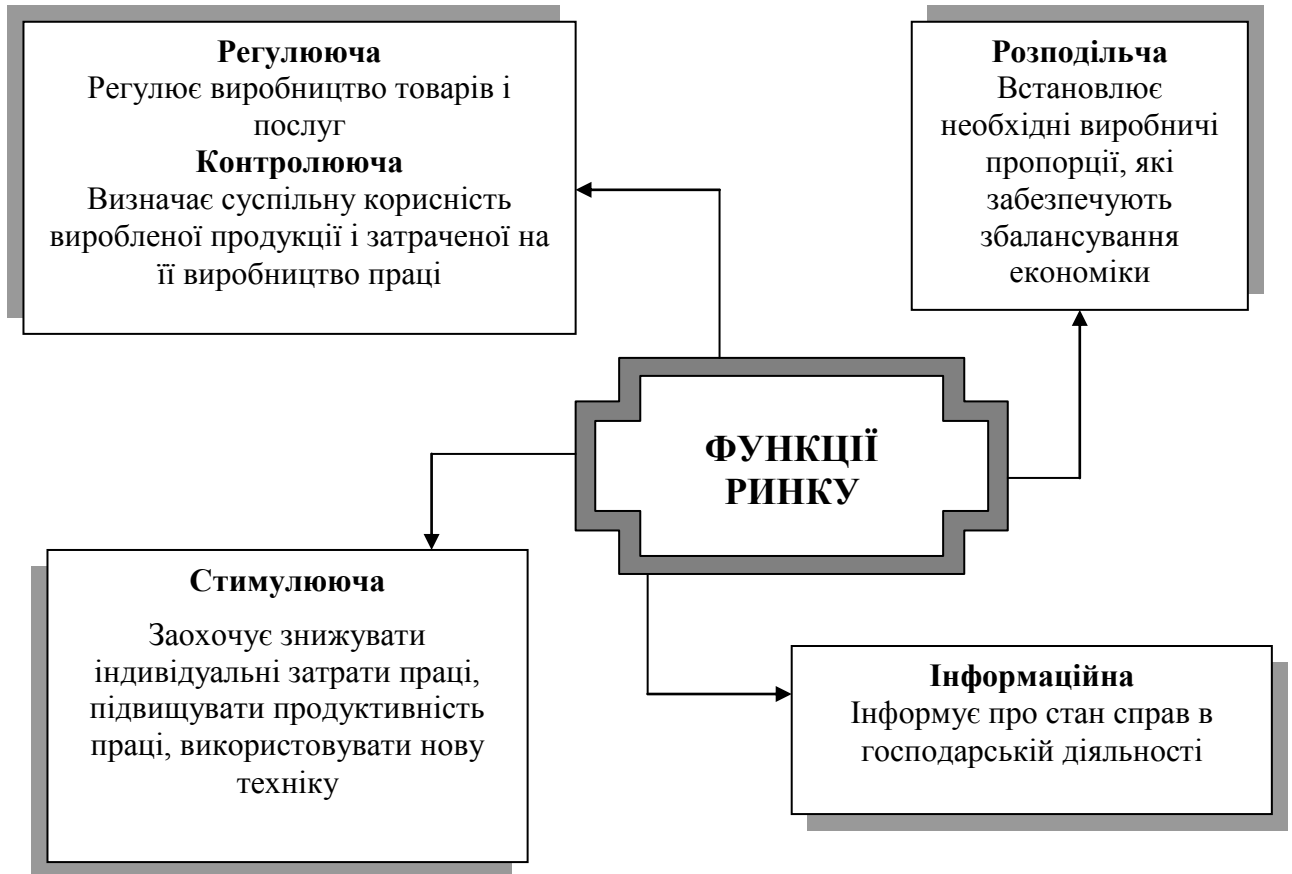

Рис. 1.1. Основні функції ринку

Для ефективного функціонування соціально-ринкової системи повинні бути створені наступні умови:

- максимальна свобода господарської діяльності;
- достатня місткість ринку (платоспроможний попит);
- вільний обмін товарами і послугами;
- необмежена кількість конкурентів, вільний вхід на ринок і вихід з нього;
- вільне ціноутворення;

- відмова держави від прямої участі в господарській діяльності;
- відвертість економіки (економічна інтеграція);
- повна інформація учасників конкуренції про попит, пропозицію, ціни, норми прибутку і т. д.;
- пануючий диктат споживача;
- розвинена кредитно-грошова система;
- правова база;
- забезпечення з боку держави на всіх рівнях соціальних гарантій громадянам;
- дотримання кодексу честі ділових партнерів, тобто власна дисципліна ринку.

Залежно від виконання цих умов і виникли поняття «дикий» ринок і цивілізований ринок. «Дикий» ринок - це звичайно вільний ринок на початку свого формування, де діють «закони джунглів» - все підпорядковано інтересам особистої вигоди, де принципами совісті, моралі, відповідальності нехтують в ім'я миттєвої вигоди.

Якщо на ринку суворо дотримуються правила торгівлі, поважаються інтереси партнерів, дотримуються етичні принципи, то такий ринок називають цивілізованим. Цивілізований ринок створюється поступово, його не можна ввести в дію простим натисненням кнопки або розпорядженням уряду, він вимагає високої економічної культури від кожного суб'єкта ринкових відносин, а також вимагає дуже тривалого часу.

За різноманітними критеріями ринок можна прокласифікувати наступним чином (рис.1.2).

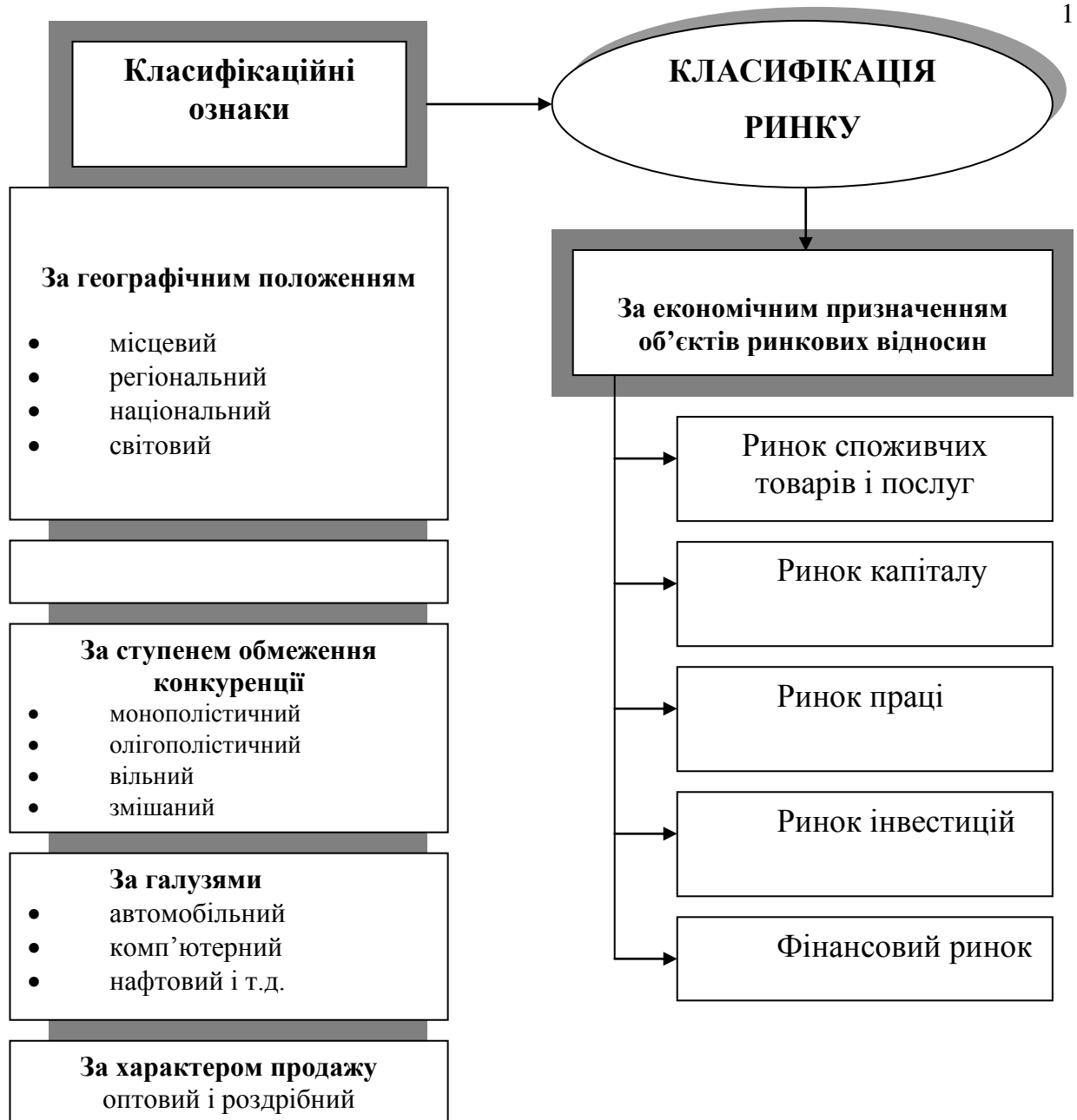

Рис.1.2. Класифікація ринку

Сучасний ринок як високорозвинутий продукт цивілізації суттєво відрізняється від ринку епохи вільної конкуренції перш за все тим, що припускає в значній мірі гарантований збут товарів, а також активну фінансово-кредитну і грошову політику держави, наявність тієї або іншої системи соціального захисту незаможної частини населення. Виникли і швидко розвиваються ринок нових технологій і ринок інформації.

Інакше кажучи, ринок, виступаючи як єдиний стихійний регулятор виробництва, давно пішов в минуле, і в розвинутих країнах Заходу ринок є об'єктом свідомого державного регулювання.

Характерними рисами вільного, тобто не обмеженого монополіями і митними бар'єрами ринку є:

- вільна конкуренція між товаровиробниками і власниками ресурсів;
- вільний перелив капіталів між галузями і регіонами;
- реалізація товарів за цінами рівноваги, що відображають реальне співвідношення між попитом і пропозицією.

Зрозуміло, сучасний капіталістичний ринок деформований пануванням монополій і протекціоністською політикою держав. Проте в останні десятиліття чітко вираженою є тенденція до формування нового ринку за допомогою прийняття антимонопольних законів, зняття митних бар'єрів, забезпечення вільної міграції капіталів і робочої сили між окремими країнами, вирівнювання умов виробництва, оплати праці і соціального страхування в масштабах крупних регіонів. У тому ж напрямі діють вивіз капіталу, освіта і зростання транснаціональних корпорацій.

Класична модель ринку характеризується наступними рисами:

- безліч незалежних товаровиробників, які самостійно вирішують, що виробляти, кому і як реалізовувати;
- безліч незалежних споживачів, які самостійно вирішують, у кого купувати продукцію;
- еквівалентний обмін за вартістю;
- стихійне встановлення цін під впливом попиту і пропозиції;
- стихійне регулювання відтворювальних пропорцій;
- вільна конкуренція, вільний «перелив капіталу»

1.2. Ринкова структура цукробурякового підкомплексу України

Побудова нового типу організаційно-управлінської структури й механізму державної координації розвитку цукробурякового підкомплексу України повинна виходити з того, що він поступово втрачає ознаки суто галузевої господарської системи, трансформуючись у сукупність відносно

самостійних ринків товарів і послуг, поєднаних між собою економічними, технологічними, територіальними, соціальними та інфраструктурними взаємозв'язками і відносинами. З огляду на специфіку цукробурякового підкомплексу України як агропромислової структури, в процесі його ринкового трансформування доцільно здійснити структурну класифікацію складових ринків цього підкомплексу за технологічно-функціональною ознакою, а також сформувати його узагальнену ринкову структуру, побудовану за багатофакторною ознакою.

Ринки, що складають єдину структуру цукробурякового підкомплексу, поєднані між собою складною сукупністю технологічних і економічних зв'язків. Кожний з них входить до загальної структури ринків настільки, наскільки їх функціонування підпорядковане інтересам і завданням цукробурякового виробництва. Водночас деякі ринки є складовими інших народногосподарських комплексів і галузей, що дає підстави для створення макроекономічної моделі ринкового механізму країни в цілому. При цьому тенденції розвитку окремих ринків істотно впливають на загальний рівень ефективності всього цукробурякового підкомплексу. На сьогодні можна говорити про формування у ньому чотирьох найвпливовіших інтегруючих ринків: ринку засобів, виробництва, ринку капіталів, ринку робочої сили і ринку продукції (продуктів) (рис. 1.3).

Ринок основних засобів виробництва цукробурякового підкомплексу характеризується високим рівнем фізичного спрацювання та морального старіння більшості тих їх видів, які є у сільськогосподарських і промислових підприємств. Підтримання в робочому стані технічного парку підкомплексу, який майже повністю відпрацював амортизаційні строки експлуатації, вимагає значних коштів. Відповідно, зростає кількість ремонтів, технічне обслуговування стає трудомісткішим, збільшується витрачання пального та мастил, а також інших видів енергоносіїв. Задоволення існуючого попиту цукробурякового виробництва на технічні засоби стримується низькою платоспроможністю основної маси його суб'єктів.

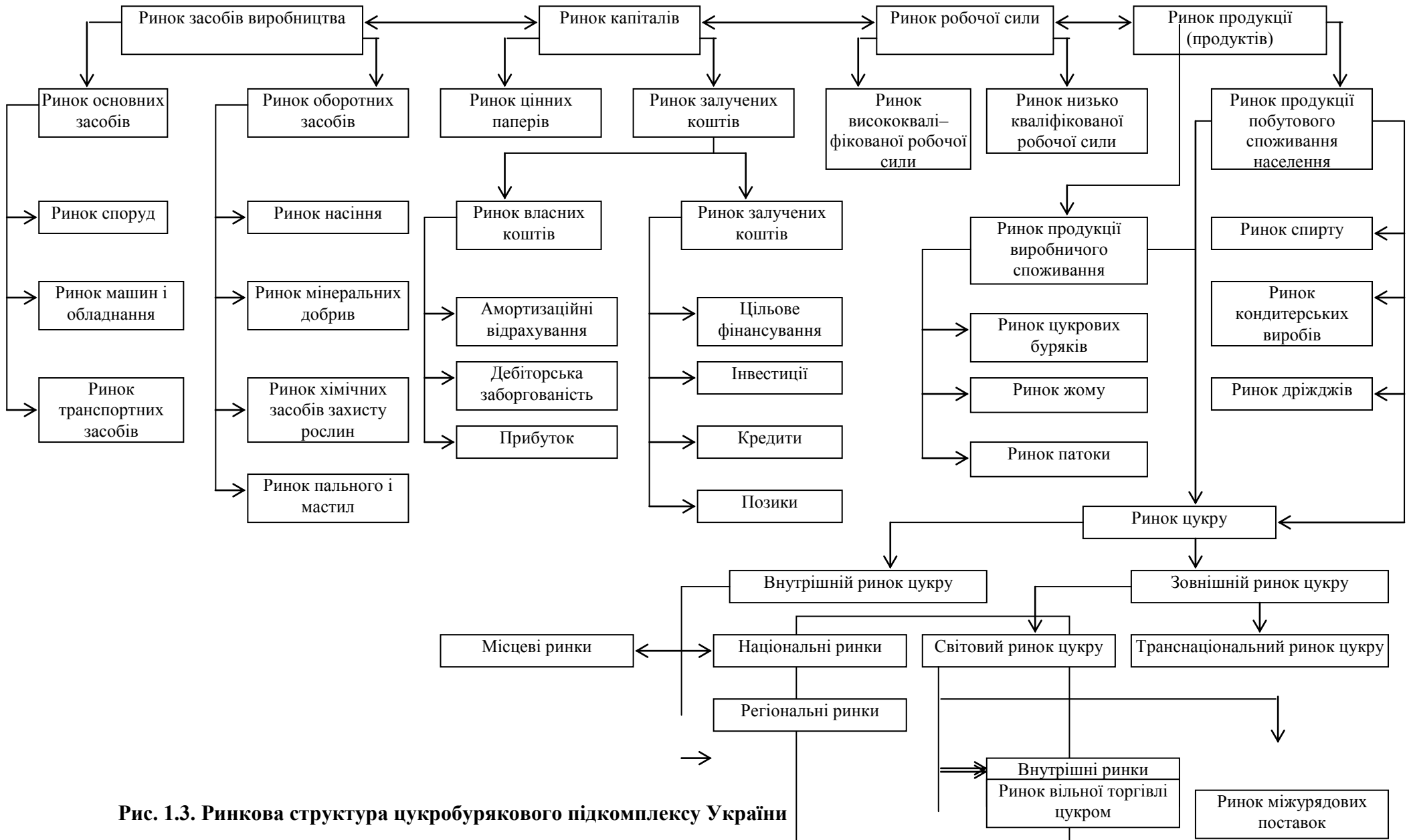

Рис. 1.3. Ринкова структура цукробурякового підкомплексу України

Інфляційні процеси, «давальницькі» схеми переробки сировини та загальна економічна криза сприяли «вимиванню» оборотних коштів підприємств підкомплексу, що, у свою чергу, зумовило різке скорочення в буряківництві кількості технологічних операцій з обробітку ґрунту і догляду за посівами цукрових буряків. Сьогодні потреба сільськогосподарських підприємств України у техніці забезпечена в середньому на 50-60%.

Останнім часом пропозиція на ринку основних засобів виробництва представлена як вітчизняними, так і іноземними зразками техніки і обладнання. Випуск вітчизняної техніки для сільського господарства рік у рік зменшується, що об'єктивно створює умови для наповнення ринку іноземними аналогами. При цьому завищені – як для сучасних умов України – ціни на таку техніку стримують процес активного наповнення нею технічного парку цукробурякового підкомплексу. Як правило, операції з її придбання є нерегулярними і мають місце переважно за рахунок застосування дистриб'юторами різноманітних форм організації продажів – лізингу, товарно-грошового кредиту, товарообмінних операцій та ін. Аналогічні підходи використовуються і у відношенні до вітчизняних технічних засобів. Проте, зважаючи на їх якість, ціни на них теж не повною мірою задовольняють запитів українських споживачів. Оновлення парку сільськогосподарської техніки має в цілому безсистемний, а нерідко – економічно необґрунтований і неефективний характер. У цукровій промисловості технологічне і технічне оновлення припинилося ще в середині 80-х років. Тим часом на окремих підприємствах підкомплексу технічний стан вдалося частково поліпшити за рахунок залучення інвестиційних ресурсів. При цьому основним джерелом зміцнення технічної бази буряківництва залишаються товарообмінні операції та державна підтримка аграрного сектора.

Ринок оборотних засобів характеризується суперечливими тенденціями розвитку в контексті складових ринків. Так, ринок мінеральних добрив характеризується відносно стабільними загальними обсягами

виробництва по роках, хоча за видами динаміка їх виробництва істотно варіюється. Тоді як виробництво азотних добрив залишається відносно стабільним, обсяги виробництва фосфатних і – особливо – калійних добрив мають тенденцію до скорочення. Пропозиція на ринку мінеральних добрив теж нестабільна, що зумовлене змінами у платоспроможному попиті та тиском внутрішніх проблем виробничої сфери. Внаслідок відсутності у сільськогосподарських підприємств оборотних коштів показник платоспроможного попиту на мінеральні добрива перебуває на значно нижчому рівні, ніж показник сукупного попиту, який залишається стабільним.

Ринок хімічних засобів захисту рослин характеризується зниженням платоспроможного попиту буряківників при стабільному об'єктивному попиті на ці засоби. З об'єктивних і суб'єктивних причин вітчизняне виробництво не може повною мірою задовольнити потребу сільськогосподарських виробників у мінеральних добривах і засобах захисту рослин. Тому їх споживачі вишукують ресурси для придбання дорогої іноземної продукції, що негативно впливає на собівартість кінцевого продукту.

Ринок насіння цукрових буряків характеризується відносно стабільним показником попиту, на зміну величини якого впливають переважно коливання у структурі площ, виділених під посіви цієї культури. Традиційно цей ринок ґрунтується на вітчизняній виробничій базі. Сьогодні сорти і гібриди цукрових буряків української селекції займають 90% загальної площі їх посівів. Максимальна місткість ринку кондиційного насіння цієї культури в Україні становить близько 6 тис. т і оцінюється у 80 млн. дол. Останнім часом головні недоліки українського насінництва - високу собівартість насіння у зв'язку з його низькою врожайністю та велику частку сировини у готовій насінневій продукції – майже повністю ліквідовано.

Ринок палива та мастил характеризується досить високим рівнем пропозиції ресурсів, коливання якого, як і рівень цін, перебувають під

впливом політичних, комерційних і суто спекулятивних дій вітчизняних та іноземних трейдерів. За відсутності вільних коштів більшість підприємств закупає пальне та мастила у борг на умовах бартерних операцій і за ціновими параметрами, дещо викривленими на користь трейдерів.

Ринок капіталів цукробурякового підкомплексу України характеризується тривалим дефіцитом основних і оборотних коштів у сільськогосподарських і промислових підприємств. Досить умовно функціонує ринок залучених капіталів, оскільки умови, пропоновані на ньому фінансово-комерційними структурами, є не прийнятними для переважної більшості підприємств виробничої сфери. Ринок власних коштів сільськогосподарських підприємств, який формується за рахунок амортизаційних відрахувань, прибутку та сплати дебіторської заборгованості, має негативні тенденції розвитку. Відсутність достатнього рівня доходності не дає виробникам змоги сформувати стабільні обсяги прибутку.

Щодо ринку цінних паперів, то він, через неефективно проведену приватизацію, функціонує дещо умовно, не залучаючи капіталів до реального сектора економіки. Найхарактернішими для цього ринку є спекулятивні операції фінансово-майнової спрямованості.

Ринок робочої сили цукробурякового виробництва формують приблизно 0,5 млн. чол. постійно зайнятого населення. Зростання безробіття створює надлишковий обсяг пропозиції, особливо на ринку низькокваліфікованої робочої сили. Найбільші проблеми із зайнятістю спостерігаються у сільській місцевості, що викликано зниженням темпів сільськогосподарського виробництва. Проблеми виробничо-фінансової сфери знижують матеріальну зацікавленість працівників у продуктивній діяльності. У більшості випадків оплата праці здійснюється у натуральній формі, а грошові розрахунки переходять до розряду виняткових явищ. Ринок швидкими темпами наповнюється кваліфікованими кадрами за рахунок розгалуженої мережі вищих навчальних закладів аграрного профілю, і вже сьогодні реальним є безробіття серед них. Значна частина спеціалістів

сільськогосподарського профілю змінюють сферу діяльності, переходячи у пошуках роботи до комерційних структур або державних установ. У цілому найближчим часом пропозиція на ринку робочої сили істотно перевищуватиме попит.

Скорочення виробництва цукрових буряків, відповідно, сприяє зменшенню обсягів виробництва супутньої продукції цукробурякового підкомплексу (жому та патоки). Їх щорічне зниження становить 10-17% по кожному виду. Так, за останні роки обсяги виробництва патоки скоротилися з 2,5 млн. до 0,65 млн. т.

У теоретичному та науково-практичному розуміннях усі ринки цукробурякового підкомплексу є відносно відокремленими і самостійними. Однак усі вони створюють явище, яке відповідає характерним ознакам повноцінної економічної системи. Тим часом, якщо врахувати такі притаманні ринкам економічні показники та характеристики, як місткість, наявність і розвинутість інфраструктури, обсяг товарообмінних операцій, кількість продавців і покупців, то в системі ринків цукробурякового підкомплексу України специфічне місце займає ринок цукру - як ринок товару, що є основним продуктом цукробурякового виробництва. Умовно цей ринок можна віднести до серцевини всіх зв'язків і процесів у підкомплексі.

Ринок цукру являє собою сукупність взаємовідносин між необмеженою кількістю продавців і покупців (суб'єктів ринку) як усередині цукробурякового підкомплексу, так і за його межами з метою обміну цукру на гроші та інші об'єкти власності. Параметри цього ринку формуються під впливом ринкових закону попиту, закону пропозиції, а також закону вартості.

На сучасному етапі український ринок цукру переживає період становлення, і для нього є характерним прояв ряду негативних тенденцій, які сформувалися ще у дореформений період і з часом тільки зміцнилися. Напрями їх прояву мають різновекторний характер.

Так, відсутність протягом тривалого періоду дійових механізмів управління базовими процесами у підкомплексі з боку органів державної влади стала причиною хаосу у товарно-грошових операціях і викликала поступове переведення їх основної маси до розряду товарообмінних (бартерних). Стратегічна невизначеність щодо перспектив розвитку цукробурякового підкомплексу, а також невирішеність більшості проблем його виробничої сфери зумовили різке скорочення обсягів виробництва цукросировини і цукру. Як наслідок, починаючи з 1998 р., обсяги виробництва цукру в країні впали нижче від допустимої межі і не проявляють тенденцій до зростання, що, у свою чергу, посилює диспропорцію між попитом і пропозицією.

Зростання попиту на цукор (а відповідно – і підвищення внутрішніх цін на нього), а також необхідність підтримання оптимального робочого циклу на підприємствах цукрової промисловості стали першопричинами започаткування практики імпорتنих поставок до країни тростинного цукру-сирцю. Водночас щорічне нарощування імпорту цукру-сирцю на фоні повного припинення експортних поставок білого цукру з України сприяло втраті зовнішніх ринків збуту для вітчизняної продукції, а також посиленню впливу факторів зовнішнього середовища на умови функціонування внутрішнього ринку. Перелічені проблеми потребують якнайшвидшого вирішення з використанням системного підходу до оцінки динамічних процесів і впливу на їх негативні складові шляхом формування і поступової реалізації науково обґрунтованої маркетингової програми розвитку цукробурякового підкомплексу України. В цьому контексті у найближчій перспективі його ринкова структура має декілька напрямів трансформування:

- ліквідація сурогатних і конкурентних ринків кінцевого продукту - цукру (у даний час у країні існують декілька внутрішніх ринків цукру - цукрових заводів, буряківників, державних контролюючих структур (Державної податкової адміністрації, Пенсійного фонду, Держрезерву тощо)

та комерційних посередників, - які створюють надмірне конкурентне навантаження на внутрішнє середовище підкомплексу);

- становлення нових ринків (таких, наприклад, як ринок інформаційних ресурсів та інформаційного забезпечення, маркетингових і транспортних послуг, технологій і трансфертів (схем руху капіталів), ринок юридично-правових і консультативних послуг), які формують належну ринкову інфраструктуру підкомплексу;

- розширення структури діючих ринків (зокрема, ринку висококваліфікованого адміністративно-управлінського персоналу і працівників у галузі маркетингових технологій та менеджменту) з метою поліпшення і оптимізації маркетингового процесу.

Проведений аналіз складових ринкової структури цукробурякового підкомплексу України дає підстави для визначення та реалізації стратегічних і тактичних завдань його розвитку на внутрішньому та зовнішньому ринках. Так, якщо складові структури ринку робочої сили зберігають сталу внутрішню самодостатність переважно за рахунок високої концентрації сільського населення, традиційно схильного і здібного до буряківництва, то ринки засобів виробництва і капіталів характеризуються короткостроковою орієнтацією на зовнішнє середовище з метою залучення (імпорту) окремих зовнішніх ресурсів і поліпшення умов реалізації ним системної функції «вхід» логістичної системи цукробурякового виробництва. Водночас ринок продуктів (зокрема, цукру) зберігає економіко-історичну націленість на експортні операції, що впливає як на внутрішню структуру самого підкомплексу, так і на якість реалізації ним функції «вихід».

З одного боку, сегментна орієнтація самодостатньої системи, якою є цукробуряковий підкомплекс України, відкриває перспективи формування і поглиблення її залежності від імпортних поставок за такими напрямками взаємодії, як забезпечення хімічними засобами захисту рослин, окремими видами мінеральних добрив, складовими системи машин для буряківництва і технологіями переробки цукросировини, а також «довгими» інвестиційними

ресурсами. З іншого боку, існують передумови для розвитку взаємодії внутрішнього і зовнішнього ринків підкомплексу на основі збалансованого механізму експортно-імпортних операцій (зокрема, з використанням режиму «взаємних поступок», який досить поширений у практиці світової торгівлі і є неадекватним бартерним операціям).

Домінуючий характер ринку цукру у складній сукупності ринків цукробурякового підкомплексу України робить актуальним питання про проведення поглибленого дослідження взаємодії таких його складових, як внутрішній і зовнішній ринки цукру.

З огляду на сучасні характеристики окремих сегментів внутрішнього і зовнішнього ринків цукробурякового підкомплексу, на початкових етапах відродження його зовнішньоекономічної діяльності найбільші перспективи, з точки зору ефективної взаємодії, зберігає ринок міжурядових угод і спеціалізованих поставок цукру. Як правило, ціни на ньому є вищими, ніж на ринку вільної реалізації цукру, а партнерські відносини сторін дозволяють узгоджувати додаткові параметри співпраці (наприклад, збалансування товарних і грошових потоків, відстрочення або попередню оплату поставок, взаємовигідний графік поставок тощо). Освоєння цього напрямку перебуває переважно в компетенції органів державної виконавчої влади і відкриває перспективи для подальшого виходу на національні ринки цукру окремих країн світу. Безпосередня реалізація такого маркетингового напрямку перебуває під впливом ряду факторів:

- цінова політика (передбачає короткострокове здійснення операцій на рівні, нижчому від межі прибутковості або навіть збитковості, та компенсацію втрат на інших сегментах внутрішнього ринку – наприклад, на внутрішньому ринку споживання або на ринку міжурядових угод і спеціалізованих поставок);

- збутовий механізм («сировинний» напрям збуту, при якому цукор реалізується лише як сировина для виробничого споживання, повинен займати другорядні позиції у відношенні до реалізації цукровмісних

продуктів і виробів, похідних від цукробурякового виробництва; так, розвиток кондитерської промисловості, яка найбільш активно використовує цукор як сировину для власного виробництва, активізує внутрішнє економічне середовище країни, сприяє розширенню використання трудових ресурсів, інвестиційного поля та бази оподаткування; великий спектр видів кондитерської продукції дозволяє диверсифікувати виробничо-збутову діяльність цієї підгалузі з урахуванням побажань споживачів і специфіки окремих (і в тому числі зовнішніх) ринків; при цьому істотне джерело забезпечення конкурентних переваг полягає у можливості швидкої зміни асортиментного ряду та його внутрішнього балансу без кардинальної зміни у характері виробництва і методах використання сировини);

- юридично-правове і організаційне забезпечення (передбачає використання нових форм взаємодії вітчизняних господарюючих суб'єктів між собою та з іноземними партнерами - таких, як створення підприємств у формі господарських товариств із спільним залученням і використанням капіталу, технологій, матеріально-технічних ресурсів, сировини, реалізація операцій концесійного характеру, коли господарюючий суб'єкт бере на себе права і обов'язки щодо транспортування, зберігання і збуту продукції при частковій фінансовій участі та повній матеріальній заінтересованості у результатах операції, використання не заборонених національними законодавствами і міжнародними угодами реекспортних і реімпортних схем; перспективним є стимулювання створення або переміщення на територію України компаній, які здійснюють операції глобального (транснаціонального) характеру, або придбання й нарощування національної частки у таких компаніях).

Найпроблематичнішою є реалізація конкурентних переваг України на ринку вільної реалізації цукру. Нині на ньому значну частку займає цукор, вироблений з цукрової тростини, вартість якого, з огляду на об'єктивні технологічні витрати, є відчутно нижчою від вартості бурякового цукру, через що цінова конкуренція на даному ринку може бути невиправдано

виснажливою і неефективною. Проте, оскільки саме цей ринок є найтипівішим індикатором циклічності розвитку світового ринку цукру, то для виведення на нього вітчизняного продукту можна застосувати короткострокову маркетингову модель. Адже зростання цін на світовому ринку цукру викликане скороченням обсягів виробництва і запасів цього продукту (а іноді – і дефіцитними станами) внаслідок зниження «віддачі» від інвестицій, вкладених у вирощування тростини, та небажання інвесторів вкладати додаткові кошти в умовах несприятливої ринкової кон'юнктури. Структурні проблеми та певне відставання реакції світового виробництва цукру на зміну попиту можуть бути використані Україною через механізм нагромадження мобільних запасів цукру в певний період та їх швидкої реалізації у випадку виправдання прогнозу щодо зменшення світових запасів цього продукту та зростання цін на нього.

1.3. Цукробурякове виробництво – пріоритетна галузь економіки України

В Україні перші цукроварні збудовано 1824 року у с. Трощині (тоді — Канівського повіту) й у с. Микишині на Чернігівщині.

З початку 1840-х років цукроварство швидко розвивається: у 1830 р. — 6 заводів, у 1842 р. — 52, у 1848 р. — 192. Це пов'язано з вигідними природними умовами для вирощування цукрових буряків (клімат, ґрунти) та наявністю дешевої робочої сили (селяни-кріпаки).

Початково цукрова промисловість розвивалася майже винятково у поміщицьких господарствах — на той час, у зв'язку з високою вартістю перевезення цукрового буряку, розміщення підприємств цукрової промисловості пов'язувалося з розміщенням сировини.

Подальшому розвитку цукрової промисловості сприяла тенденція переходу на товарне рільництво з постійно зростаючими посівами технічних культур, зокрема цукрового буряку. У 1914 році в Російській Імперії

нараховувано 241 заводів, у тому числі в Україні — 203. На Правобережжі цукрова промисловість була найбільше розвинена на Київщині й Поділлі; на Лівобережжі — на Сумщині й Харківщині. Цукрові заводи в Україні являли собою підприємства невеликої виробничої потужності.

Після скасування кріпацтва в Росії більшість цукроварень перейшла в руки капіталістів — поміщики залишилися далі продуцентами цукрового буряку, і цукрова промисловість зазнала деякої концентрації. Більшість із заводів, збудовані ще до 1870 року, користувалися старим устаткуванням — малопотужні котли і невеликої потужності парові машини, а вантажно-розвантажувальні роботи виконувалися вручну. Ручна праця та кінний транспорт використовувалися для багатьох робіт, зокрема для довозу буряків, палива, вапнякового каменю, перевезення жому у жомові ями, вивезення шляку.

В 1914 році на цукрових заводах України працювало 120 тисяч робітників (1/5 робітництва України), переважно жінки і підлітки. Праця була сезонною (3-4 місяці), і працювали на 2 зміни, по 12 годин на добу. Виробництво цукру зросло з 200—900 т у 1881—1882 роках до 1,1 млн т у 1913—1914 роках. Україна виробляла 80-85 % цукру-піску і близько 75 % рафінаду Російської Імперії. У світовій продукції цукру з цукрового буряку Україна посідала друге після Німеччини місце. У 1887 році в Російській Імперії створено синдикат цукрозаводчиків, і наприкінці XIX ст. картелі й синдикати контролювали 92 % виробництва, вони значно збільшували внутрішню ціну цукру (5-7 крб. за пуд), натомість за кордон продавали по 2-3 крб. за пуд. Споживання цукру в Україні, не зважаючи на значне виробництво, не було велике, і це дозволяло значний експорт цукру з України в інші частини Російської Імперії, на Близький Схід, а також до Західної Європи, переважно до Великої Британії.

Серед цукрозаводчиків була низка українців, відомих меценатів: Терещенки, Симиренки, Яхненки; були також поляки (Браніцькі), євреї (Бродські), росіяни (Бобринські).

До 1914 року найбільше цукроварень було на східному Поділлі, на Сумщині й Київщині, натомість їх майже не було у лісовій і степовій смугах. У Східній Галичині цукрова промисловість існувала з першої половини ХІХ століття, але пізніше всі цукроварні закрито внаслідок політики австрійського картелю. У 1913 р. постала цукроварня у Ходорові.

За роки Першої світової війни цукрова промисловість занепала, а у 1917—1921 роках зазнала цілковитої руйнації.

У 1921—1922 роках вироблено ледве 4 % цукру, порівняно з 1913 роком.

За наступні роки цукрова промисловість швидко відбудувалася і в 1927—1928 роках досягла довоєнного рівня (1,1 млн т).

За перші роки колективізації значно зменшилися площі посівів цукрового буряку, і виробництво цукру зменшилося (1932 — 550 тис. т).

З середини 1930-х років цукрова промисловість почала швидко зростати — до 1 580 тис. т 1940 року. Низку старих заводів реконструйовано і споруджено ряд нових, серед них 4 великі: Лохвицький (найбільший завод в СРСР і Європі) і Веселоподільський (обидва на Полтавщині), Куп'янський на Харківщині і Гніванський на Вінничині. У їхньому спорудженні використано найновіші технологічні досягнення цукрового виробництва, а зокрема, механізовано до 70 % робіт. Дещо концентровано виробництво і зменшено чисельність заводів до 138.

У 1913 році цукровий завод в Україні переробляв пересічно 70 тис. центнерів, у 1940 р. — 103 тис. центнерів цукрових буряків.

Кількість цукрових заводів в УРСР становила 74,5 % від загальної кількості таких заводів всього СРСР, а виробництво цукру — 73 %.

Концентрація виробництва відбувалася також і в рафінадній промисловості України.

У Галичині було лише два заводи; на Буковині — 3 (Жучка, Лужани, Хрещатик).

За часів війни 1941—1945 років частину цукроварень цілком зруйновано, частину — пошкоджено. У 1945 р. виробництво цукру зменшилося до 329 тис. т. Довоєнного рівня було досягнуто лише у 1954 році.

Швидких темпів розвитку цукрова промисловість набула у 1955—1970 роках. За той час збудовано 38 нових висококомеханізованих підприємств, а багато старих заводів реконструйовано і значно розширено. Середня потужність в розрахунку на один завод зростає за 1950—ті—1970-ті роки майже вдвічі: з 8,6 тис. центнерів на добу в 1950 р. до 17 тис. центнерів у 1970 р.

За той час виробництво цукру:

1955 — 2 425 тис. т, у тому числі 2 328 тис. т з цукрових буряків,

1960 — 3 877 тис. т (у тому числі 3 340 тис. т з цукрових буряків)

1965 — 6 686 тис. т (у тому числі 5 644 тис. т з цукрових буряків)

1970 — 5 973 тис. т (у тому числі 5 069 тис. т з цукрових буряків)

У 1970-х рр. почалася деяка стагнація цукрової промисловості:

1975 — 6 035 тис. т (у тому числі 4 679 тис. т з буряку),

1978 — 6 900 тис. т (у тому числі 3 743 тис. т з буряку);

З 1982 р. знову почалося зростання — 6 608 тис. т (4 254), найвищі числа в історії українського цукровиробництва. Однак, не зважаючи на помітне зростання врожайності і валового збору цукрового буряку, а також на розширення виробничих потужностей цукроварень, обсяг виробництва цукрової промисловості збільшився неістотно. Так, середньорічна продукція цукру з цукрових буряків в УРСР становила у 1976—1980 рр. 4 млн т (проти 4,3 млн т у 1961—1965), тоді як обсяг переробки цукрових буряків зріс за цей час до понад 13 млн т. Основна причина цього явища — зменшення врожайності і цукристості цукрових буряків, погіршення їх технологічних вартостей, підвищення втрат цукру в процесі зберігання та нерідко

нераціональні транспортування і переробка бурякової сировини. Унаслідок всього цього продукція цукру на 1976—1980 рр. знизилася з 13,7 % до 10,6 % від загальної маси цукрових буряків.

Чисельність цукрових заводів в УРСР зросла до 185 у 1975 р. і до 191 у 1982 р. Найбільше цукрових заводів побудовано на Західній Україні, зокрема в Галичині (1939 — 2, 1970 — 10), а також у північно-західній частині Степу. Далі зросла концентрація виробництва цукрової промисловості — один завод виробляє тепер щороку 279 тис. т цукру. Поряд з виробництвом цукру з цукрового буряку щораз більше використовувалася цукрова тростина (1970 — 912 тис. т, 1982 — близько 2300 тис. т).

Тепер значення цукрової промисловості в експорті України відійшло на задній план.

Цукробурякова галузь України є однією з найбільш стратегічних вітчизняних галузей не тільки з точки зору забезпечення внутрішніх потреб, а і з точки зору збільшення використання експортних можливостей. Ще не так давно Україна була найбільшим у світі виробником цукрових буряків і другим за величиною (після Франції) експортером цукру білого в Європі. В кінці 1980-х років, 40% російського споживання цукру була покрита поставками з України. Розпад СРСР і перехід до ринкової економіки різко змінив ситуацію в цукробуряковій галузі України та її місце у світовому ринку цукру. Період початку 90-х років характеризувався глибокою фінансовою кризою в галузі, скороченням посівних площ цукрових буряків, зниженням виробництва цукру, закриттям цукрових заводів та зношенням обладнання, зменшенням кількості робочих місць та соціальної напруги в регіонах.

З 1992 року виробництво цукру знижується з року в рік аж до 2004 року. Починаючи з 2004 року виробництво цукру отримало тенденцію до зростання. Можна було припустити, що 2004-2006 роки це початок відродження вітчизняної цукробурякової галузі, внаслідок поліпшення цінової політики, обмеження імпорту цукру-сирцю, прийняття ряду

законодавчих актів, спрямованих на підвищення ефективності вітчизняного цукробурякового виробництва. Так у 2006 році було вироблено 2597 тис. тонн цукру, цей рік став рекордним в цукробуряковій галузі за роки незалежності України.

У 2007 р., через великі запаси цукру та втрату зовнішніх ринків, ринок цукру в Україні був перенасичений, внаслідок чого, українські виробники цукру змушені були знизити ціни до 2,2-2,4 тис. грн/т., в результаті, вони понесли значні збитки, адже собівартість продукту становила близько 2,8-3,2 тис. грн.

Після великих втрат у 2007 р., виробництво цукрових буряків для багатьох господарств стало економічно не вигідним і деякі господарства переорієнтувались на інші культури, внаслідок чого, площі посівів під цукрові буряки значно скоротились, до переробки надійшло на 24% менше солодких коренів, ніж у 2006 р., відповідно і зменшилось виробництво цукру до 1860 тис. тонн.

В наступні роки виробництво в Україні цукру стало ще меншим від обсягу споживання. У зв'язку із фінансовою кризою у 2008-2009 рр., змінами на валютному ринку, виробники цукру скоротили площі посівів та значними темпами відвантажували вітчизняного цукру на експорт. Це спричинило дефіцит цукру на рівні 500 тис. тонн. Так, у 2008 році в Україні вироблено цукру 1573 тис. т, а в 2009 році зменшилось ще на 19% від рівня попереднього року і становило 1267 тис. тонн, що значно нижче потреб внутрішнього ринку.

За даними Держкомстату України в 2010 році посівна площа цукрових буряків склала 501 тис. га. (у 2009 році – 327,6 тис. га). На цукрові заводи в 2010 році було прийнято 13,37 млн. тонн цукрових буряків з цукристістю в середньому 15,3% перероблено 13,03 млн. тонн цукрових буряків, що дало змогу виробити 1546 тис. тонн цукру. У 2010 році виробництво цукру в Україні збільшилось в порівнянні з двома попередніми роками, але це не давало можливості повністю забезпечити країну в цьому продукті. Зважаючи

на ситуацію що склалась, у 2010 році Україна була змушена імпортувати цукор-сирець, після переробки якого було отримано 259 тис. т цукру.

У 2011 році посівна площа цукрових буряків склала 544,4 тис. га, на 7,6 % більше чим в 2010 році.

Найбільші площі посіву цукрових буряків було посіяно у Вінницькій області – 75 тис. га, Полтавській області – 69 тис. га, Тернопільській області – 61,2 тис. га, Хмельницькій області – 55, 1 тис. га. Всього у 2011 році працювало 77 цукрових заводів загальною виробничою потужністю 240,2 тис. тонн переробки буряків на добу.

Валовий збір цукрових буряків склав 18,7 млн. тонн та виробництво цукру в обсязі 2334 тис. тонн. Вихід цукру в цілому по Україні склав 13,46% проти 11,86% у 2010 році.

В Україні у 2012 році працювало 63 цукрових заводів загальною виробничою потужністю 212,88 тис. тонн переробки буряків на добу. Резервом нарощування виробничої потужності в Україні було 26 законсервованих цукрових заводів, які при забезпеченні необхідною кількістю сировини можуть відновити свою виробничу діяльність, або можуть бути перепрофільовані на виробництво біологічних видів палива.

На цукрові заводи в 2012 році прийнято 17,55 млн. тонн цукрових буряків з цукристістю в середньому 16,11%, перероблено 17,17 млн. тонн цукрових буряків, вироблено 2226,38 тис. тонн цукру. Вихід цукру в цілому по Україні від початку виробництва склав 12,95% проти 13,46% минулого року. Ресурси цукру в повному обсязі забезпечили потребу внутрішнього ринку і створили значний експортний потенціал.

Однак цей факт не стимулював цукровиків, оскільки через дефіцит обігових коштів, відсутність пільгового кредитування, застосування давальницьких схем переробки цукрових буряків, падіння внутрішнього споживчого попиту, ціна на цукор на внутрішньому ринку була значно нижча витрат на його виробництво.

На цукрові заводи в 2013 році прийнято 9,22 млн. тонн цукрових буряків з цукристістю в середньому 16,26%, перероблено 9,06 млн. тонн цукрових буряків, вироблено 1212,1 тис. тонн цукру. Вихід цукру в цілому по Україні від початку виробництва склав 13,35% проти 12,95% минулого року.

У 2014 році площі під цукрові буряки скоротилися на 78% у порівнянні з 2006 роком. У той же час можна відмітити позитивну тенденцію до зростання середньої врожайності цукрових буряків з 25,5 до 47,2 т/га.

Зростання врожайності цукрових буряків є одним з важливих чинників підвищення рентабельності виробництва. Для підвищення рівня врожайності цукрових буряків потрібно впровадження передових технологій вирощування коренеплодів, оснащення галузі сучасною технікою та засобами захисту рослин від бур'янів та шкідників.

В Україні існує тенденція до зростання середньої врожайності, що свідчать показники виробництва цукру за останні 5 роки. Циклічність та нестабільність виробництва власного бурякового цукру призводить до того що ці періоди ціни на цукор на внутрішньому ринку значно зростають, що стимулює виробників збільшувати площі посівів цукрових буряків. У кінцевому результаті виробництво цукру знову збільшується, через відсутність зовнішніх ринків та перевищення пропозиції над попитом на цей продукт на внутрішньому ринку ціни знову падають до критично низького рівня. Такі цикли у цукробуряковій галузі України спостерігається вже понад 10 років.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

1. Ринок - це перш за все загальнолюдське, загальноекономічне явище, початок формування якого стосується далекого минулого. ринок - це сфера відносин між суб'єктами економіки. Ринок - це лише елемент ринкової економіки, куди поряд з ринком входять також сфери виробництва товарів, їх споживання і розподіл, програмування і регулювання економіки.

Ринкове господарство - суспільна форма організації економіки, що заснована на товарному виробництві, забезпечує взаємодію між виробництвом і споживанням за допомогою ринку.

2. У теоретичному та науково-практичному розуміннях усі ринки цукробурякового підкомплексу є відносно відокремленими і самостійними. Однак усі вони створюють явище, яке відповідає характерним ознакам повноцінної економічної системи. Тим часом, якщо врахувати такі притаманні ринкам економічні показники та характеристики, як місткість, наявність і розвинутість інфраструктури, обсяг товарообмінних операцій, кількість продавців і покупців, то в системі ринків цукробурякового підкомплексу України специфічне місце займає ринок цукру - як ринок товару, що є основним продуктом цукробурякового виробництва. Умовно цей ринок можна віднести до серцевини всіх зв'язків і процесів у підкомплексі.

3. Україна – традиційна цукрова держава. Тут досить сприятливі ґрунтово-кліматичні та екологічні умови для розвитку буряківництва, що слугує основою розвитку переробної промисловості. Цукробуряковий підкомплекс, як досліджувана нами галузь, – це одне з найбільших агропромислових формувань, яке впливає на розвиток і ефективність функціонування всього агропромислового комплексу України.

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЦУКРУ

2. 1. Сучасний стан цукробурякового виробництва в Україні

Україна – традиційна цукрова держава. Тут досить сприятливі ґрунтово-кліматичні та екологічні умови для розвитку буряківництва, що слугує основою розвитку переробної промисловості.

В Україні протягом тривалого історичного періоду сформувалась цукрова промисловість, яка налічувала 192 заводи середньої та малої потужності із загальним обсягом добувної переробки коренеплодів 506 тис. тонн. Але на сьогодні значимість їх основних фондів досягла 55-60 %, що негативно впливає на рівень собівартості виробництва цукру, його конкурентоспроможність на зовнішньому ринку.

Проаналізуємо динаміку посівних площ цукрових буряків в Україні (рис. 2.1).

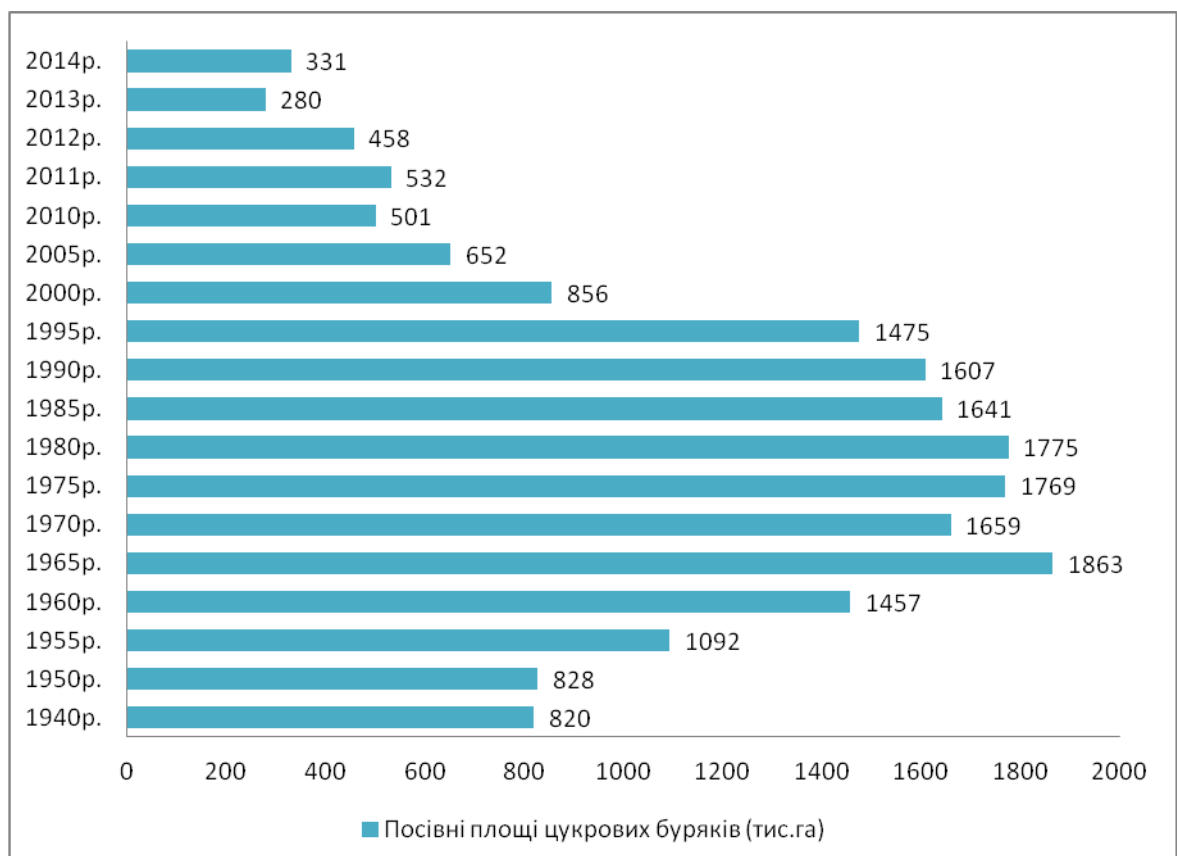

Рис. 2.1. Посівні площі цукрових буряків в Україні у 1940-2014 роках

З рисунка 2.1 видно, що починаючи з 1940 р. до 1975 р. спостерігається значне зростання посівних площ цукрових буряків.

Період початку 90-х років характеризувався глибокою фінансовою кризою в цукробуряковій галузі це призвело до скороченням посівних площ цукрових буряків.

З 2005 до 2010 року у цукробуряковій галузі відбулися значні зміни. У 2007 р., через великі запаси цукру та втрату зовнішніх ринків, ринок цукру в Україні був перенасичений, внаслідок чого, українські виробники цукру змушенні були знизити ціни на цукор в результаті, вони понесли значні збитки, адже собівартість продукту була значно більшою. Після великих втрат у 2007 р., виробництво цукрових буряків для багатьох господарств стало економічно не вигідним і деякі господарства переорієнтувались на інші культури, внаслідок чого, площі посівів під цукрові буряки значно скоротились. В наступні роки виробництво в Україні цукру стало ще меншим від обсягу споживання. У зв'язку із фінансовою кризою у 2008-2009 рр., змінами на валютному ринку, виробники цукру ще більше скоротили площі посівів. Отже, в період з 2005 до 2010 років посівні площі цукрових буряків зменшилися на 151 тис. га

У 2011 році посівна площа цукрових буряків склала 532 тис. га, на 7,6 % більше чим в 2010 році.

Однак, починаючи з 2012 року, через дефіцит обігових коштів, відсутність пільгового кредитування, застосування давальницьких схем переробки цукрових буряків, падіння внутрішнього споживчого попиту, ціна на цукор на внутрішньому ринку була значно нижча витрат на його виробництво, через це виробництво цукрових буряків для багатьох господарств стало економічно не вигідним і як наслідок почали зменшуватись посівні площі цукрових буряків.

У 2014 році площі під цукрові буряки скоротилися на 50,8 % у порівнянні з 2005 роком.

В Україні можна відмітити позитивну тенденцію до зростання середньої урожайності цукрових буряків з 1940 до 2015 років. За ці роки середня урожайність зросла на 277 ц/га. У 2015 році по відношенню до 2005 року урожайність цукрових буряків становила 246% (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка урожайності цукрових буряків в Україні

На різних регіонах України спостерігається різна урожайність, яка залежить від необхідних умов для вирощування цукрових буряків. У 2015 році порівняно з 2014 роком у Дніпропетровській області урожайність зросла на 25,1 ц/га, у Кіровоградській області на 3,3 ц/га, Миколаївській області на 81,3ц/1 га, Полтавській області на 48,9ц/га, Рівненській області на 9,5ц/га, Чернігівській області на 95,4ц/га.

У Закарпатській, Запорізькій, Одеській та Херсонській областях найменша урожайність через несприятливі природні умови для вирощування даної культури. У всіх інших областях України спостерігається зниження урожайності у 2015 році порівняно з 2014 роком. У Вінницькій області урожайність знизилась на 101,8 ц/га, у Волинській на 43,9 ц/га, у Донецькій на 53,6 ц/га, у Житомирській 11,7 ц/га, у Івано-Франківській на 5,3ц/га, у Київській на 37,2 ц/га, у Львівській на 25 ц/га, у Сумській на 13,3 ц/га, у

Тернопільській на 24,4 ц/га, у Харківській на 78 ц/га, у Хмельницькій на 93,3 ц/га, у Черкаській на 47,9 ц/га, у Чернівецькій на 90,3 ц/га (рис. 2.3).

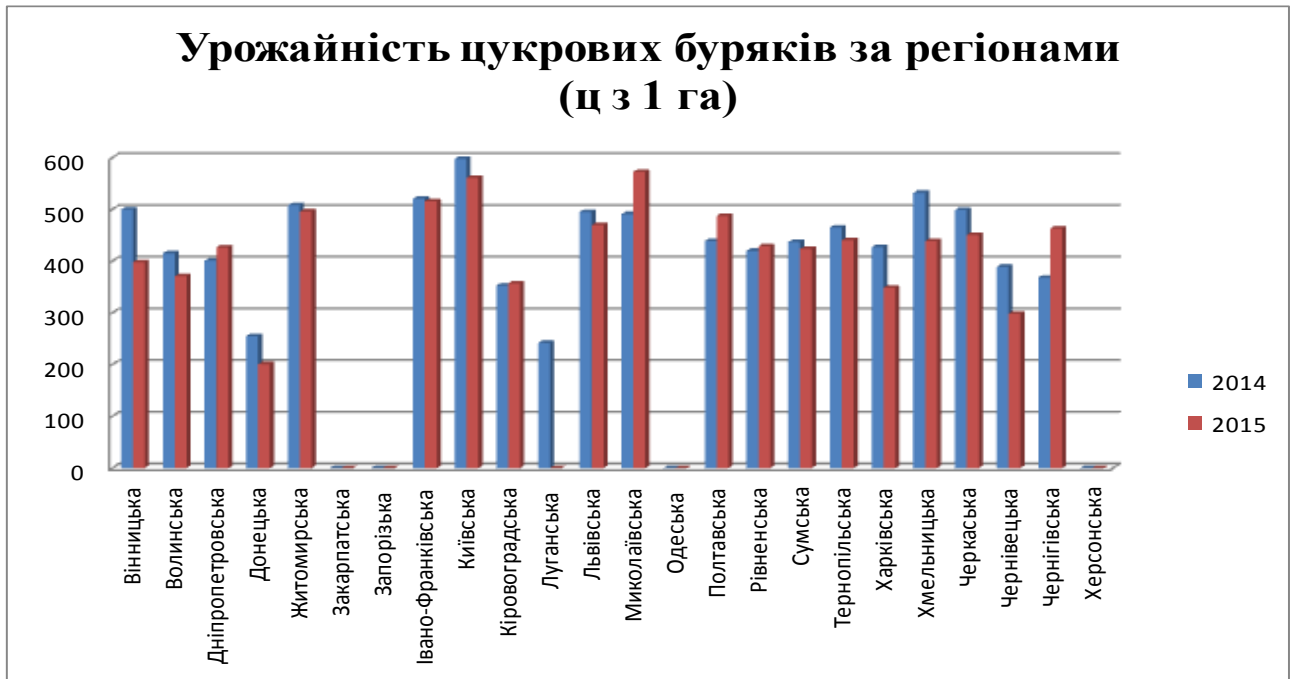

Рис. 2.3. Урожайність цукрових буряків за регіонами України
Простежимо динаміку виробництва цукрових буряків в Україні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Виробництво цукрових буряків у 1913- 2014 роках в Україні

Роки	Цукрові буряки (фабричні), (тис.т)
1913	9337
1940	13052
1950	13925
1955	21751
1960	29050
1965	41153
1970	41847
1975	35925
1980	37558
1985	38326
1990	44264
1995	29650
2000	13199
2005	15468
2010	13749
2011	18740
2012	18439
2013	10789
2014	15734

На початку 1990-х років цукрова галузь мала величезний виробничий потенціал, в Україні вирощували від 38 до 44 млн. т. цукрових буряків.

Процвітаюча цукрова промисловість України почала згасати після 1991 року, коли через загальну економічну кризу, безсистемний перехід до нерегульованого ринку, повну втрату державного впливу на економічні процеси у цукробуряковій галузі, недосконалість законодавства щодо приватизації процесів, перепродажу підприємств і неефективного функціонування виробництва в ринкових умовах, значне подорожчання енергетичних ресурсів суттєво підвищилася собівартість вирощування буряків, а виробництво цукру на багатьох заводах стало збитковим. Значної шкоди цукробуряковому виробництву завдало завезення в Україну тростинного цукру-сирцю. Внаслідок цього значно зменшилось виробництво цукрових буряків в Україні. Якщо порівнювати 1990 та 2014 роки то виробництво коренеплодів зменшилося на 28530 тис. т. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Виробництво цукрових буряків за категоріями господарств, тис. т

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Сільськогосподарські підприємства									
Цукрові буряки (фабричні)	44261	28884	11594	12146	12663	17145	16838	9101	14599
У тому числі фермерські господарства									
Цукрові буряки (фабричні)	--	652	755	1373	1155	1345	1234	611	1087
Господарства населення									
Цукрові буряки (фабричні)	3	766	1605	3322	1086	1595	1601	1688	1135

Як видно із таблиці 2.2 найбільша частка виробництва цукрових буряків за період з 1990 по 2014 роки припадає на сільськогосподарські підприємства.

Проаналізуємо виробництво цукрових буряків за регіонами України (додаток А).

Дані додатку А показують, що виробництво цукрових буряків в Україні в 2014 році по відношенню до 1990 року становило 35,5%. Найбільше зниження обсягів виробництва цукрових буряків за аналізований період допустили такі області: Сумська (2,6%), Дніпропетровська (4,3%), Миколаївська (6,7%), Чернівецька (11,2).

З додатка Б видно, що зібрана площа в Україні в 2015 році по відношенню до 2014 року становила 71,8%. Найбільше зменшення зібраної площі цукрових буряків спостерігається у таких областях: Чернівецькій (7,1%), Івано-Франківській (26,1%), Тернопільській (44,2%) та Хмельницькій (58,6%).

Валовий збір в Україні в 2015 році по відношенню до 2014 року становив 65,7%. Найбільше зменшення валового збору припадає на: Чернівецьку (5,1%), Івано-Франківську (27,5%), Тернопільську (41,9%) та Хмельницьку (48,3) області.

Про обсяг надходження цукрових буряків на переробні підприємства засвідчують дані таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Надходження цукрових буряків (включаючи давальницьку сировину) на переробні підприємства, тис. т

	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Надійшло всього	14196,8	13254,5	17744,7	17380,8	9226,6	14790,3
У тому числі						
Сільськогосподарських підприємств	10909,3	9154,4	12274,6	12221,9	5699,9	10233,0
Господарств населення	2228,8	537,0	420,9	327,9	86,5	191,3
Інших господарських структур	1058,7	574,5	476,5	398,1	214,9	179,0

Як видно з таблиці 2.3 надходження цукрових буряків на переробні підприємства у 2014 році в порівнянні з 2011 роком скоротилось на 83,35%

Найбільша частка цукрових буряків на переробні підприємства надійшла від сільськогосподарських підприємств. У 2014 році від сільськогосподарських підприємств надійшло на 9863 тис. т. більше цукрових буряків ніж від господарств населення та інших господарських структур разом взятих.

Динаміку реалізації цукрових буряків та її структуру представляють таблиці 2.4 та 2.5.

Таблиця 2.4

Реалізація цукрових буряків та їх виробництво на 1 особу

	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2014 в % до 1990
Виробництво цукрових буряків на одну особу (кг)	853	576	268	328	300	404	237	366	42,9
Реалізація цукрових буряків (включаючи давальницьку сировину) сільськогосподарськими підприємствами (тис. т)	4328 3	2794 2	1097 1	1095 6	9767, 5	1081 7	5633, 5	8998	20,8

Дані таблиці 2.4 показують, що обсяг реалізованої сільськогосподарськими підприємствами цукросировини в 2014 році по відношенню до 1990 року становить 20,8%. Виробництво цукрових буряків на одну особу в 2014 році зменшилося на 487 кг в порівнянні з 1990 роком.

Структура реалізації цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах (відсотків до загального обсягу реалізації)

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Переробним підприємствам									
Цукрові буряки	100,0	99,6	93,0	90,4	93,3	92,9	94,3	94,2	93,6
На ринку									
Цукрові буряки	--	0,2	4,0	0,1	0,0	0,0	0,0	--	0,0
Населенню в рахунок оплати праці та пайовикам в рахунок орендної плати									
Цукрові буряки	--	0,1	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
За іншими напрямками									
Цукрові буряки	--	0,1	2,5	9,4	6,7	7,1	5,7	5,8	6,4

Найбільша частка реалізації цукрових буряків за аналізований період припадає переробним підприємствам. Найменша на ринок, населенню в рахунок оплати праці та пайовикам в рахунок орендної плати, з 2010 по 2014 роки на ці напрямки взагалі не надходили цукрові буряки.

2.2. Особливості розвитку вітчизняного ринку цукру

Цукрова промисловість України, як одна із стратегічних галузей, що повною мірою може сприяти зміцненню економічного потенціалу держави, нині перебуває у кризовому стані, хоч донедавна Україна, як виробник цукру, посідала провідне місце серед країн експортерів цього продукту. Протягом 1990-2015 років скоротилися посівна площа під цукровими буряками та валовий збір цих культур, виробництво цукру. Отже, у ситуації, що склалася, цукробурякова галузь із позиції експортно-стратегічної перейшла до збиткової.

Зміни валового збору цукрових буряків позначилися на виробництві цукру в Україні (рис.2.4).

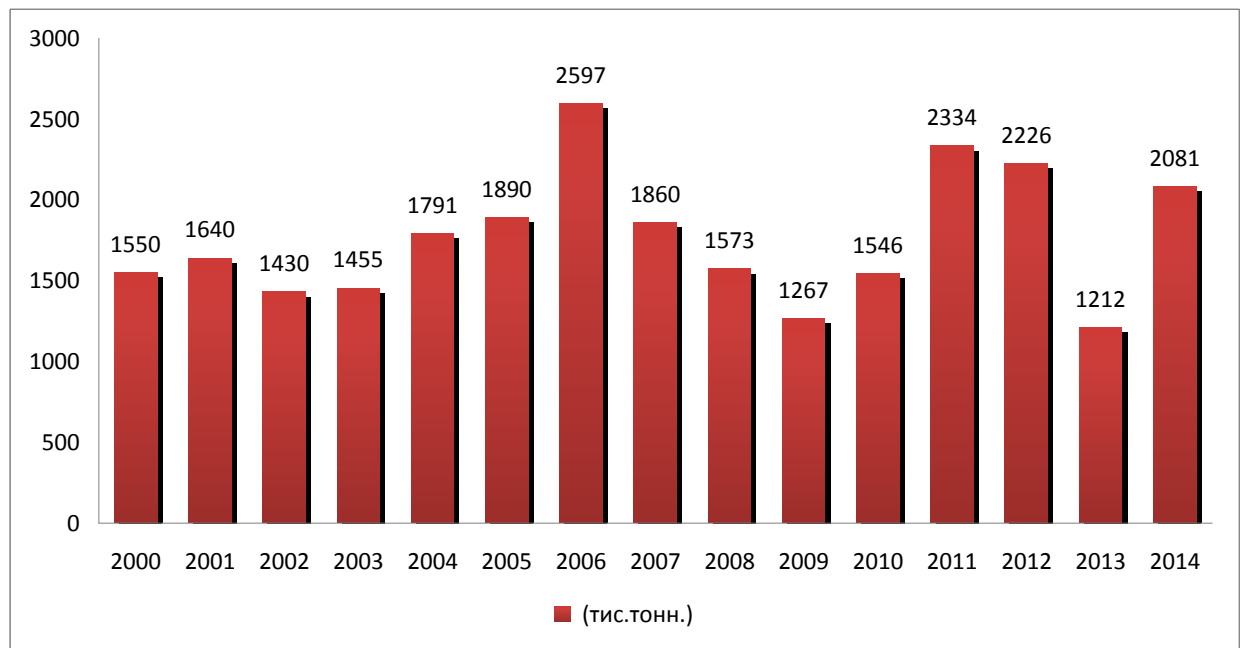

Рис. 2.4. Виробництво цукру з цукрових буряків України

З рисунка 2.4 видно, що у 2006 році було вироблено 2597 тис. тонн цукру, цей рік став рекордним в цукробуряковій галузі за роки незалежності України.

У 2007 році, через великі запаси цукру та втрату зовнішніх ринків, ринок цукру в Україні був перенасичений, внаслідок чого, українські виробники цукру змушені були знизити ціни до 2,2-2,4 тис. грн./т., в результаті вони понесли значні збитки, адже собівартість продукту становила близько 2,8-3,2 тис. грн.(рис. 2.5).

Після великих втрат у 2007р., виробництво цукрових буряків для багатьох господарств стало економічно не вигідним і деякі господарства переорієнтувались на інші культури, внаслідок чого площі посівів під цукрові буряки значно скоротились, до переробки надійшло на 24% менше солодких коренів, ніж у 2006 році, відповідно і зменшилось виробництво цукру до 1860 тис. тонн.

В наступні роки виробництво в Україні цукру стало ще меншим від обсягу споживання. У зв'язку із фінансовою кризою у 2008-2009 рр., змінами на валютному ринку, виробники цукру скоротили площі посівів та значними

темпами відвантажували вітчизняний цукру на експорт. Це спричинило дефіцит цукру на рівні 500 тис. тонн. Так, у 2008 році в Україні вироблено цукру 1573 тис. тонн, а в 2009 році зменшилось ще на 19% від рівня попереднього року і становило 1267 тис тонн, що значно нижче потреб внутрішнього ринку.

Рис. 2.5. Коливання ціни на цукор

У 2010 році виробництво цукру в Україні збільшилось в порівнянні з двома попередніми роками, але це не давало можливості повністю забезпечити країну в цьому продукті. Зважаючи на ситуацію, що склалась, у 2010 році Україна була змушена імпортувати цукор-сирець, після переробки якого було отримано 259 тис. т цукру.

У 2012 році було вироблено 2226,38 тис. тонн цукру. Вихід цукру в цілому по Україні від початку виробництва склав 12,95% проти 13,46% минулого року. Однак цей факт не стимулював цукровиків, оскільки через дефіцит обігових коштів, відсутність пільгового кредитування, застосування давальницьких схем переробки цукрових буряків, падіння внутрішнього

споживчого попиту, ціна на цукор на внутрішньому ринку була значно нижча ніж витрати на його виробництво.

На цукрових заводах в 2013 році вироблено 1212,1 тис. тонн цукру. Вихід цукру в цілому по Україні від початку виробництва склав 13,35% проти 12,95% минулого року. У 2014 році виробництво цукру збільшилось на 896 тис. тонн в порівнянні з 2013 роком.

З рисунка 2.6 видно, що виробництво цукру білого кристалічного на одну особу в 2014 році по відношенню до 2011 року зменшилось на 8,9 кг (в 2014 р. по відношенню до 2011 р. становило 84,3%).

Рис. 2.6. Виробництво цукру на одну особу в Україні

Аналізуючи роботу цукрової галузі, ми бачимо, що з кожним роком кількість працюючих цукрових заводів зменшується. З 192 цукрових заводів України загальною потужністю 509,8 тис. т. переробки цукросировини на добу в сезон цукроваріння у 2010 році в Україні працювало 73 цукрових заводи, що у 2,6 рази менше, ніж у 1991 році (працювало 192 цукрових заводів), а у 2013 р. працювало лише 38 заводів (19% від працюючих заводів у 1991 році), виробничі потужності яких сукупно становили 180,1 тис. т. переробки цукрових буряків за добу. Протягом досліджуваного періоду

кількість працюючих заводів поступово зменшується – у 2011 р. працювало 77 заводів, у 2012 р. - 63 заводів, в 2013 р. - 38 заводів, у 2014 – 48 цукрових заводів (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Кількість працюючих цукрових заводів в Україні

Закриття заводів призводить до соціальної напруженості в тих регіонах, де вони розташовані. Цукрові заводи відіграють важливу роль у формуванні регіональних бюджетів, забезпечуючи опалення цілих мікрорайонів та робочі місця більшості прилеглому населенню.

Зі зменшенням кількості цукрових заводів в Україні зменшується потужність переробки цукросировини (рис. 2.8).

На сьогоднішній день, серед експертів поширена думка, що сукупний виробничий потенціал цукрових заводів України використовується максимум на 35-40%, і для повного забезпечення внутрішнього ринку цукру в Україні достатньо 35-45 цукрових заводів.

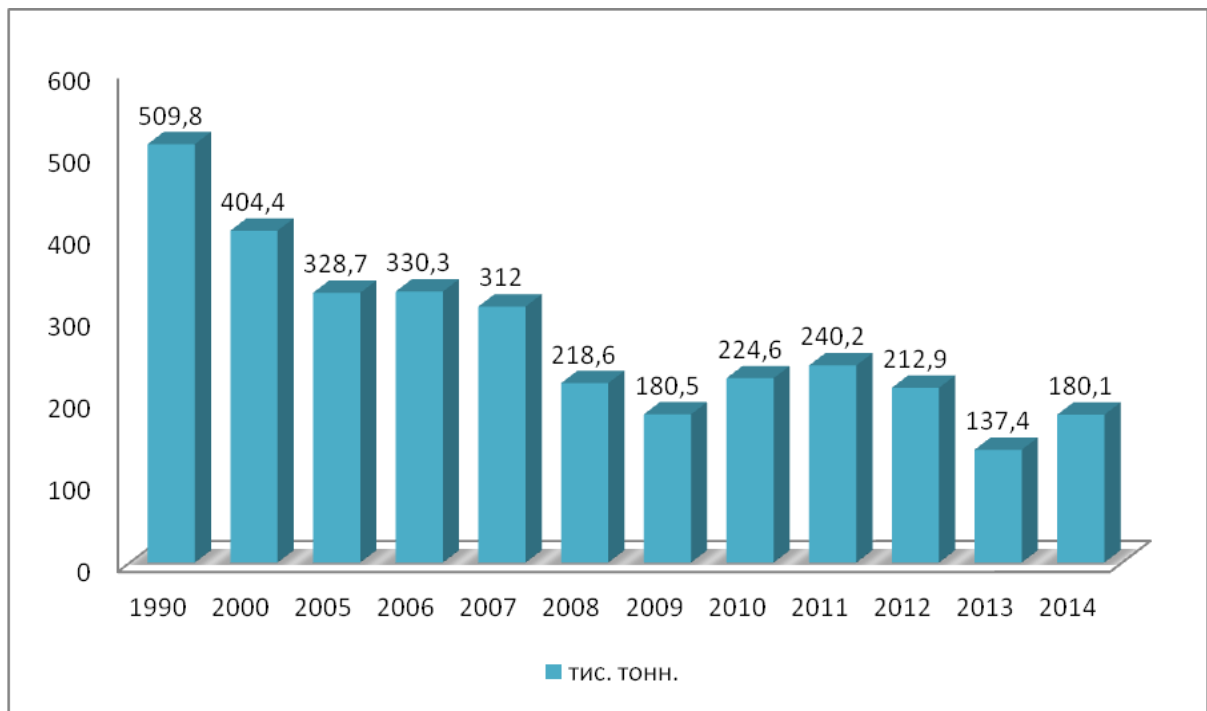

Рис. 2.8. Потужність працюючих цукрових заводів в Україні

За останні роки в цукровій галузі України сформувалась група вертикально інтегрованих холдингових компаній, які переробляють близько 70-80% вирощених цукрових буряків (рис. 2.9). У розвитку і становленні великих приватних цукрових формувань є багато позитивного. Такі структури мають можливість концентрувати капітал та інвестувати його в розвиток галузі, здійснювати реконструкцію і модернізацію наявних цукрових заводів та будувати нові.

За декілька останніх років великі агрохолдинги інвестували значні кошти в переоснащення та модернізацію цукрових заводів, що дало змогу зменшити втрати цукру в процесі виробництва.

Протягом останніх років на рівень рентабельності виробників цукру в Україні негативно вплинула політично-економічна ситуація, а саме, різке зростання курсу гривні до долару США. Виробники цукру понесли значні втрати через збільшення вартості насіння цукрових буряків, матеріально-технічних та енергоресурсів, що призвело до збільшення собівартості виробництва цукрових буряків та цукру.

Рис. 2.9. Структура виробників цукру в Україні

Проаналізувавши сучасний стан цукробурякової галузі можна визначити такі основні тенденції:

- глибока системна криза, через дефіцит обігових коштів, відсутність пільгового кредитування, висока собівартість виробництва цукрових буряків та цукру, що значно вища за ціну реалізації;
- неефективне регулювання ринку цукру призводить до циклічності та нестабільності виробництва власного бурякового цукру, що впливає на дестабілізацію внутрішнього та втрату зовнішніх ринків;
- істотно зменшилися посівні площі під цукрові буряки, відбулося скорочення сировинних зон цукрових заводів, однак збільшилась врожайність;
- сформувалась група вертикально інтегрованих компаній, які переробляють близько 70-80% вирощених цукрових буряків та мають можливість інвестувати в реконструкцію і модернізацію цукрових заводів.

На нашу думку, на сьогоднішній день, основними шляхами для покращення стану цукробурякової галузі є удосконалення державно-правових, кредитних та інвестиційних механізмів. Ситуація у цукробурякової галузі України потребує негайних спільних дій за участю органів державної влади та виробників цукру для вироблення чіткої спільної стратегії поведінки всіх гравців на ринку цукру. Необхідна оптимізація у виробництві цукру та цукрових буряків, шляхом реконструкції заводів та вирішення проблем з надлишковими потужностями. Для подолання кризових явищ в цукробуряковій галузі України необхідно, об'єднавши зусилля на державному, галузевому та корпоративному рівні, забезпечити комплекс функціональних, структурних та інвестиційних змін.

2.3. Економічна оцінка цукробурякової галузі в Тернопільській області

Тернопільська область має всі необхідні умови для вирощування цукрових буряків, а саме: клімат області помірно континентальний, значно вологіший, ніж в східних областях Лісостепу. Середньорічна кількість опадів в північній і центральній частині становить 550 - 600 мм, в південній - 500 мм. Найбільша кількість опадів випадає в літній період - 250 - 300 мм. Вегетаційний період продовжується з травня по жовтень і становить 205 - 209 днів. Середньорічна вологість повітря - 70-75%.

Отже, на основі аналізу кліматичних умов області можна зробити висновок, що для вирощування цукрових буряків, які потребують багато вологи і довгого вегетаційного періоду, в нашій області склалися оптимальні умови.

Крім того, враховуючи, що наша область розташована на Подільській височині домінуючими на її території є лісостепові опідзолені ґрунти (займають 4/5 тер. обл.), які характеризуються високою врожайністю. Таким чином існують всі умови для вирощування цукрових буряків.

Аналіз даних за останні роки показує, що ґрунтово-кліматичні умови, при наявності сучасної технології дають можливість збирати стабільні врожаї 400 - 450 ц/га.

Однак, з кожним роком в Тернопільській області зменшуються посівні площі під цукровими буряками (рис. 2.10).

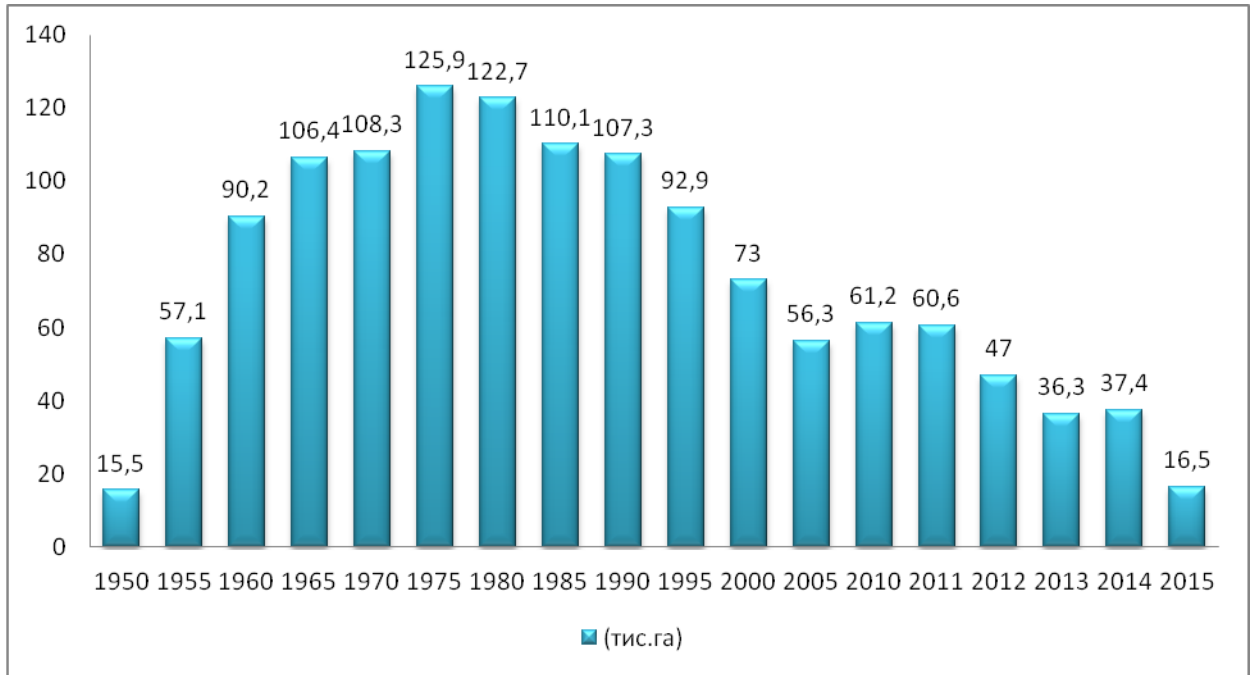

Рис. 2. 10. Посівні площі цукрових буряків

Як видно із рисунка 2.10, починаючи з 1950 року до 1975 року спостерігається значне зростання посівних площ під цукровими буряками на 110,4 тис. га., а з 1980 року навпаки обсяг посівних площ під коренеплодами поступово зменшується, це зумовлено насамперед фінансовою кризою в Україні і відповідно в цукробуряковій галузі. В 2015 році по відношенню до 1975 року посівні площі цукрових буряків становили 13,1 %.

Посівні площі цукрових буряків не завжди збігаються із площами, з яких зібрано врожай коренеплодів (рис. 2.11).

У 2000 році посівні площі цукрових буряків становили 73 тис. га., а площі, з яких зібрано врожай - 63,9 тис. га., отже різниця становить 9,1 тис. га., найбільша серед аналізованих років. Найменша різниця у 2010 році (0,5

тис. га.). Якщо проаналізувати обсяг площ, з яких зібрано врожай цукрових буряків, то можна побачити, що за останні роки вони різко зменшились: з 91,2 тис. га. в 1995 році до 16,5 тис. га. в 2015 році, що складає 18%.

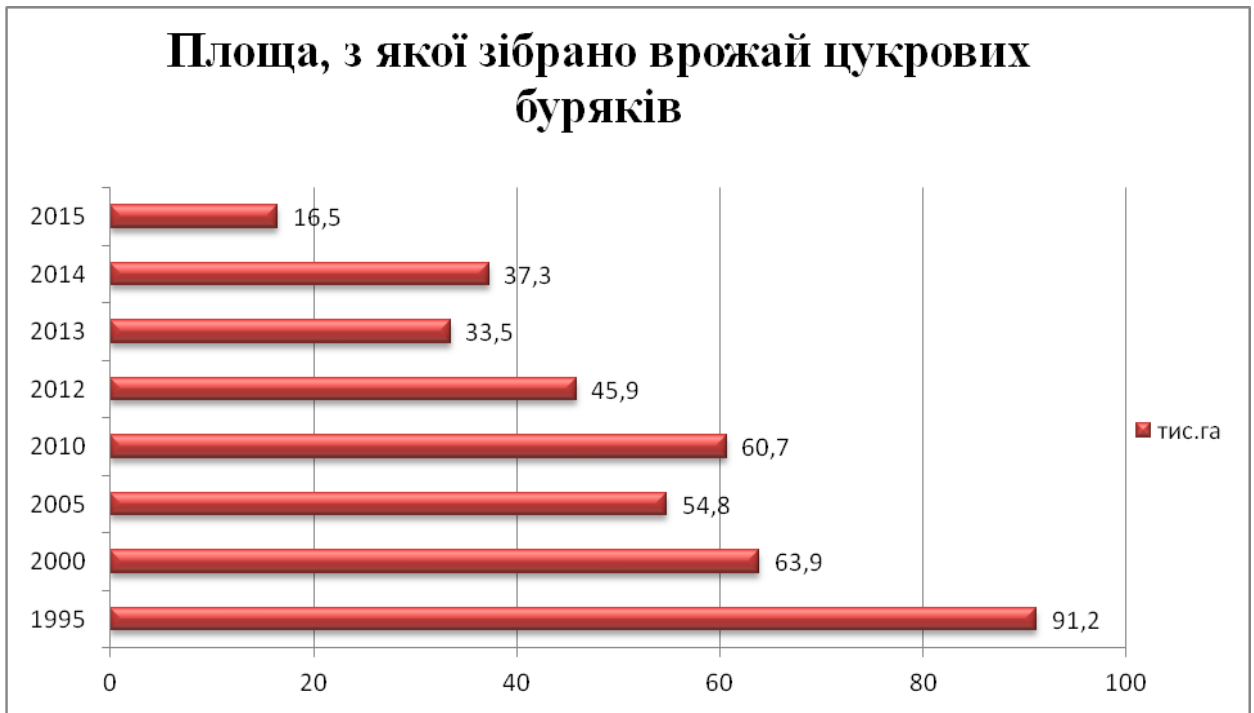

Рис. 2.11. Площа, з якої зібрано урожай цукрових буряків

В Тернопільській області можна відмітити позитивну тенденцію до зростання середньої урожайності цукрових буряків з 1950 до 2015 років (рис. 2.12).

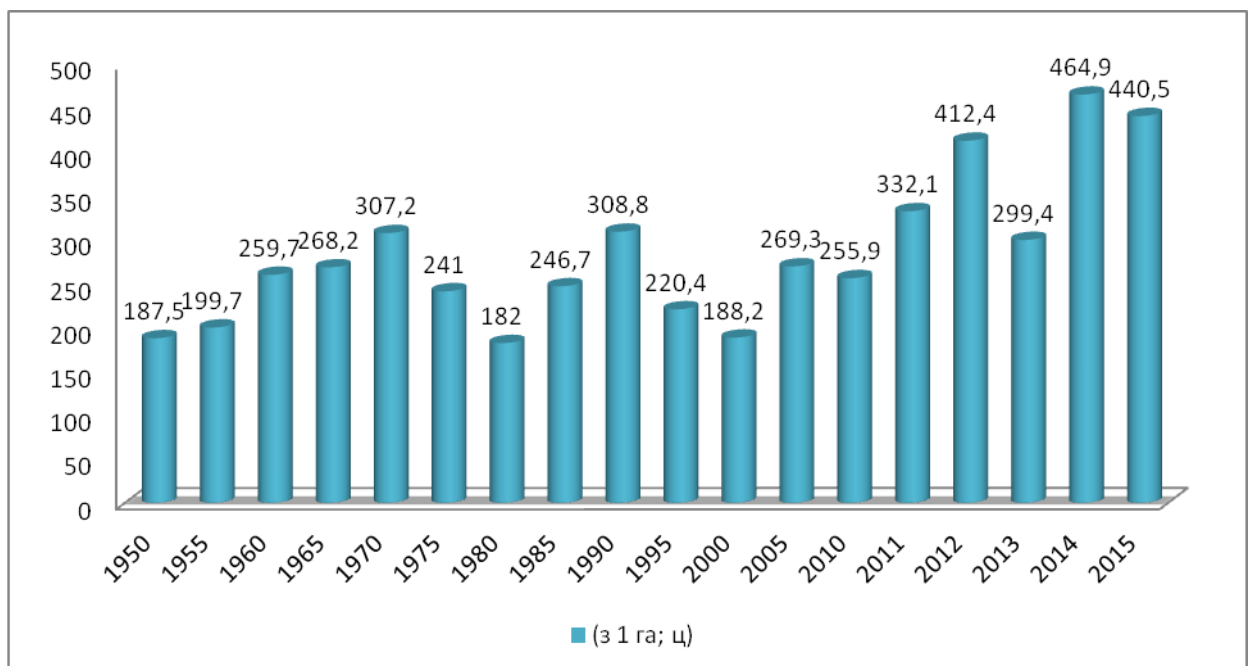

Рис. 2.12. Урожайність цукрових буряків

За ці роки середня урожайність зросла на 253 ц/га. Найбільша урожайність за аналізований період була у 2014 році (464,9 ц/га.), найменша – у 1980 році (182 ц/га.).

Досить позитивним явищем в Тернопільській області в 2014 році було те, що більшість сільськогосподарських підприємств виростили цукрові буряки з урожайністю понад 400 ц/га (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Групування сільськогосподарських підприємств за урожайністю цукрових буряків у 2014 році

	Кількість підприємств		Зібрана площа		Валовий збір	
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. га	у % до загальної зібраної площі	тис. ц	у % до загального валового збору
Підприємства всього	122	100,0	33,6	100,0	16108,5	100,0
з них зібрали з 1 га, ц						
50,1–100,0	3	2,5	0,1	0,3	4,4	0,0
100,1–150,0	–	–	–	–	–	–
150,1–200,0	1	0,8	0,0	0,0	1,4	0,0
200,1–250,0	10	8,2	2,2	6,5	496,9	3,1
250,1–300,0	6	4,9	3,9	11,6	1114,2	6,9
350,1–400,0	15	12,3	4,4	13,1	1629,3	10,1
більше 400,0	87	71,3	23,0	68,5	12862,3	79,9

Незважаючи на зростання урожайності цукристих коренеплодів, їх валовий збір зменшився, що пов'язано зі скороченням посівних площ під даною культурою (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Виробництво цукрових буряків

З рисунка 2.13 видно, що виробництво цукрових буряків в Тернопільській області з 1913 року по 1970 рік поступово зросло на 3281,9 тис. т. У 1970 році спостерігається найбільше виробництво цукрових буряків за аналізований період. У наступні роки виробництво коренеплодів почало знижуватись внаслідок зменшення врожайності цукрових буряків. З 1980 року по 1990 рік виробництво цукрових буряків зросло на 149,4%. Але, починаючи з 1991 року, до 2015 року виробництво коренеплодів поступово спадало. Якщо порівнювати 2015 та 1990 роки, то виробництво цукрових буряків скоротилося в 4,6 рази.

Проаналізуємо виробництво цукрових буряків за категоріями господарств в Тернопільській області (табл. 2.7) та в розрізі окремих адміністративних районів (додаток В).

Виробництво цукрових буряків за категоріями господарств, тис. т

	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Сільськогосподарські підприємства								
Цукрові буряки (фабричні)	1822,6	730,2	839,9	1352,0	1705,1	785,1	1610,9	661,5
у тому числі фермерські господарства								
Цукрові буряки (фабричні)	47,2	35,0	60,1	224,9	163,3	119,2	190,5	54,0
Господарства населення								
Цукрові буряки (фабричні)	188,4	472,1	636,2	202,6	187,3	217,5	123,2	65,1

Дані таблиці 2.7 засвідчують, що найбільша частка виробництва цукрових буряків за аналізований період припадає на сільськогосподарські підприємства. В 2015 році по відношенню до 1995 року виробництво коренеплодів сільськогосподарськими підприємствами склало 36,3%, фермерськими господарствами - 114,4%, а господарствами населення - 34,5%.

З додатку В видно, що виробництво цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах в Тернопільській області в 2015 році по відношенню до 2000 року склало 90,6%. Найбільше зменшення виробництва цукрових буряків допустили такі райони: Шумський (35,5%), Лановецький (42,3%) та Чортківський (54,9%). Лише у Козівському (на 57,1 тис. т.), Тернопільському (на 22,5 тис. т.) та Гусятинському (на 2,8 тис. т.) районах зросло виробництво коренеплодів.

Дані рисунка 2.14 показують, що виробництво цукрових буряків на одну особу з 1995 по 2015 роки скоротилося на 1029 кг.

Рис. 2.14. Виробництво цукрових буряків на одну особу, кг

Найбільша частка обсягу реалізації сільськогосподарськими підприємствами цукросировини припадає переробним підприємствам (табл. 2.8). У 2015 році 99,4% надійшло переробним підприємствам, 0,6% на інші напрями, на ринок, населенню в рахунок оплати праці та пайовикам в рахунок орендної плати не були реалізовані цукрові буряки.

Таблиця 2.8

Структура реалізації цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах (відсотків до загального обсягу реалізації)

	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Переробним підприємствам								
Цукрові буряки	99,9	94,0	95,1	93,4	87,7	84,9	96,2	99,4
На ринку								
Цукрові буряки	--	1,9	0,2	--	--	--	--	--
Населенню в рахунок оплати праці та пайовикам в рахунок орендної плати								
Цукрові буряки	--	3,0	0,6	0,0	--	--	--	--
За іншими напрями								
Цукрові буряки	0,1	1,1	4,1	6,6	12,3	15,1	3,8	0,6

Рівень рентабельності виробництва цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах значною мірою залежить від урожайності культури (рис. 2.15). Варто відмітити, що рентабельність виробництва солодких коренів в 2015 році склала 47,4 %.

Рис. 2.15. Рівень рентабельності (збитковості) виробництва цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах

Підсумки роботи бурякосійних господарств Тернопільщини представлені таблицями 2.9, 2.10, 2.11.

Таблиця 2.9

Зібрані площі, валовий збір, урожайність цукрових буряків у всіх категоріях господарств

Показники	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2015р. в % до 1990р.
Зібрана площа цукрових буряків (тис. га)	107,3	91,2	63,9	54,8	60,7	16,5	15,4
Валовий збір цукрових буряків (тис. ц)	33134	20110	12023	14761	15546	7266	21,9
Урожайність цукрових буряків (ц з 1 га)	309	220	188	269	256	441	142,7

Дані таблиці 2.9 показують, що зібрані площі цукрових буряків у всіх категоріях господарств у 2015 році по відношенню до 1990 року становили 15,4 %, валовий збір – 21,9%, урожайність - 142, 7% .

Таблиця 2.10

**Зібрані площі, валовий збір, урожайність цукрових буряків
у сільськогосподарських підприємствах**

Показники	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2015 р. в % до 1990р.
Зібрана площа цукрових буряків (тис. га)	107,2	86,4	45,5	27,6	52,7	13,8	12,9
Валовий збір цукрових буряків (тис. ц)	33106	1823	7302	8399	13520	6615	20
Урожайність цукрових буряків (ц з 1 га)	309	210	161	304	256	478	154,7

З таблиці 2.10 видно, що зібрані площі та валовий збір цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах за аналізований період зменшувались. У 2015 році зібрані площі коренеплодів зменшилися у порівнянні з 1990 роком на 93,4 тис. га, валовий збір зменшився на 26491 тис. ц, а урожайність зросла на 169 ц/га.

Таблиця 2.11

**Зібрані площі, валовий збір, урожайність цукрових буряків у
господарствах населення**

Показники	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2015 р. до 1990р. +, -
Зібрана площа цукрових буряків (тис. га)	0,1	4,8	18,4	27,2	8,0	2,7	+2,6
Валовий збір цукрових буряків (тис. ц)	28	1884	4721	6362	2026	651	+623
Урожайність цукрових буряків (ц з 1 га)	242	388	256	234	252	244	+2

З наведених вище даних можна побачити, що урожайність цукрових буряків в 2015 році у господарствах населення нижча порівняно із сільськогосподарськими підприємствами на 234 ц/га. Рекордним по валовому збору цукристих для особистих господарств був 2005 рік (6362 тис. ц). В 2015 році порівняно з 2005 роком виробництво солодких коренів господарствами населення зменшилося майже в 10 разів.

Рисунок 2.16 містить інформацію про валовий збір цукрових буряків за категоріями господарств.

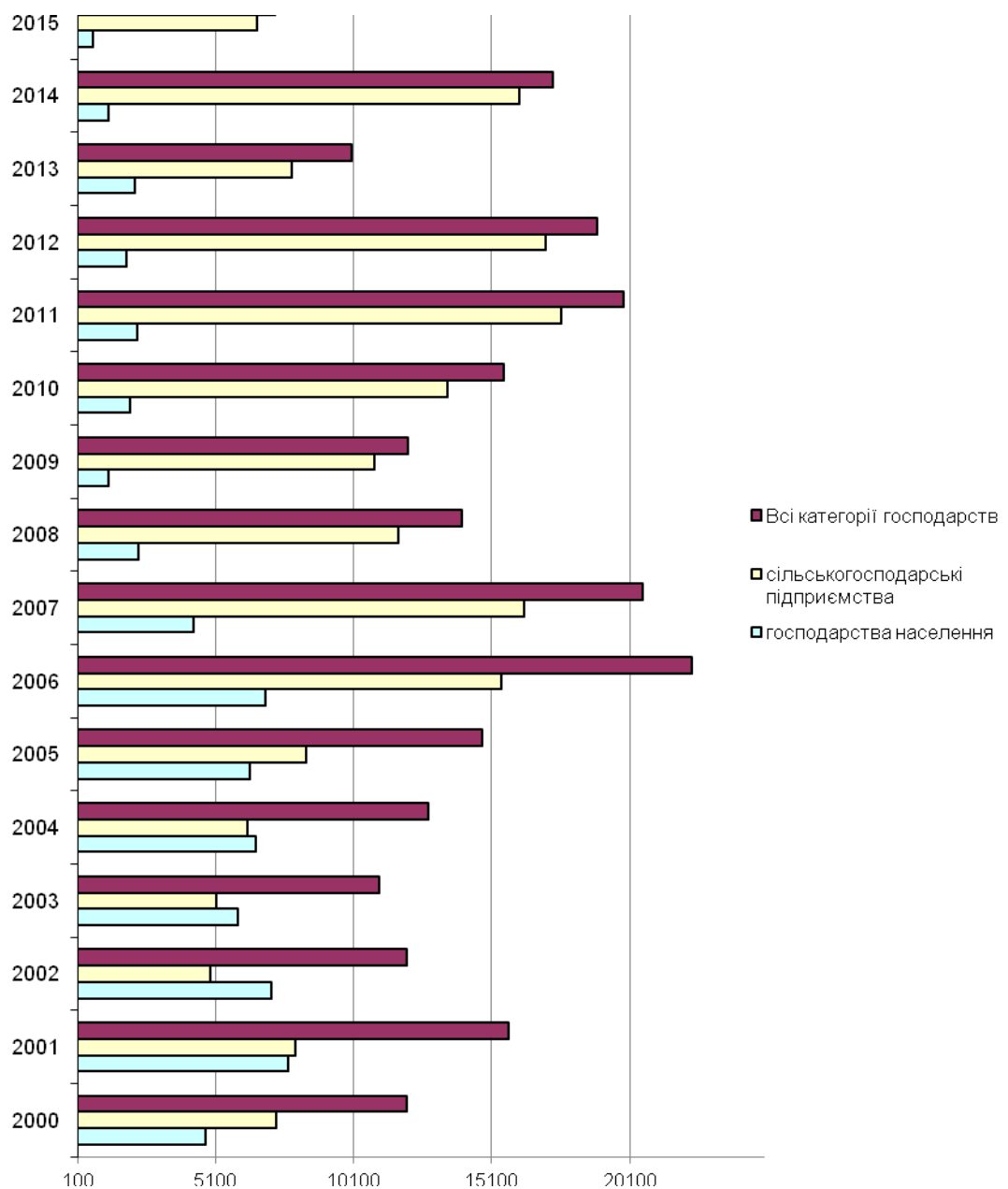

Рис. 2.16. Валовий збір цукрових буряків, тис. ц

Підтверджено, що зростання врожайності цукрових буряків є одним з важливих чинників підвищення рентабельності виробництва. Для підвищення рівня врожайності цукрових буряків потрібно впровадження передових технологій вирощування коренеплодів, оснащення галузі сучасною технікою та засобами захисту рослин від бур'янів та шкідників.

Проаналізуємо показники виробництва цукрових буряків за адміністративними районами Тернопільської області (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Зібрана площа, валовий збір та урожайність цукрових буряків

	Зібрана площа, га			Валовий збір, ц			Урожайність, ц з 1 га		
	2015	2014	2015 у % до 2014	2015	2014	2015 у % до 2014	2015	2014	2015 +,- до 2014
Тернопільська область	16496	37303	44,2	7265990	17340600	41,9	440,5	464,9	-24,4
Райони									
Бережанський	16	10	160,0	3443	2891	119,1	221,4	298,4	-77,0
Борщівський	463	2627	17,6	175850	1146569	15,3	379,5	436,5	-57,0
Бучацький	541	1950	27,7	219996	893786	24,6	406,6	458,4	-51,8
Гусятинський	2184	7003	31,2	843009	3300733	25,2	385,9	477,1	-91,2
Заліщицький	190	312	60,9	75068	141357	53,1	395,3	453,7	-58,4
Збаразький	1294	1496	86,5	532418	676503	78,7	411,5	452,1	-40,6
Зборівський	83	953	8,7	18441	490297	3,8	222,5	514,6	-292,1
Козівський	1830	4391	41,7	990730	2048064	48,4	541,4	466,4	75,0
Кременецький	2812	1711	164,3	117773 6	778924	151,2	418,8	455,1	-36,3
Лановецький	487	785	62,0	192370	376558	51,1	394,9	479,7	-84,8
Монастириський	15	335	4,5	3341	83706	4,0	223,3	250,1	-26,8
Підволочиський	1703	4517	37,7	735622	2228246	33,0	431,9	493,4	-61,5
Підгаєцький	66	3670	1,8	14889	1066637	1,4	221,3	290,4	-69,1
Теребовлянський	1496	2162	69,2	682592	1087771	62,8	456,2	503,2	-47,0
Тернопільський	1992	2152	92,6	924057	1271117	72,7	464,0	590,8	-126,8
Чортківський	1014	1736	58,4	544978	941568	57,9	537,6	542,2	-4,6
Шумський	310	1490	20,8	131880	765032	17,2	425,9	513,6	-87,7

Дані таблиці 2.12 показують, що зібрана площа цукрових буряків по області в 2015 році по відношенню до 2014 року становила 44,2%. Найбільше зниження площ під цукристими допустили такі райони: Підгаєцький (1,8%), Монастириський (4,5%) Зборівський (8,7%), Борщівський (17,6%) та Шумський (20,8%). Найменше зниження спостерігається у Збаразькому

(86,5%) та Тернопільському (92,6%) районах. У Бережанському та Кременецькому районах збільшилися зібрані площі коренеплодів.

Валовий збір цукрових буряків по області у 2015 році по відношенню до 2014 року скоротився і становив 41,9%. Найбільше зниження валового збору спостерігається в таких районах: Підгаєцькому (1,4%), Зборівському (3,8%), Монастириському (4%) та Борщівському (15,3%). Найменше зниження спостерігається у Тернопільському (72,7%) та Терехівському (62,8%) районах.

Урожайність цукрових буряків по області у 2015 році порівняно з 2014 роком становила 94,8%. Найбільше урожайність знизилась у Зборівському (-292,1 ц/га.) та Тернопільському (-126,8 ц/га.). У Козівському районі урожайність зросла на 75 ц/га.

Криза, яка охопила сировинну галузь, не може не позначитися на цукровій промисловості. Із року в рік в Тернопільській області відбувається значне скорочення виробництва цукру (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Виробництво цукру – піску в Тернопільській області, тис. тонн

Роки	Цукор
1990	442,4
2000	152,5
2005	183,1
2006	229,7
2007	176,1
2008	148,5
2009	134,1
2010	147,7
2011	208,0
2012	208,9
2013	132,3
2014	271,7
2015	142,5
2015р. в % до 1990р.	32,2

Окрім того з кожним роком на Тернопільщині працює все менше цукрових заводів.

У 2005 році у Тернопільській області працювали такі заводи:

1. ТзОВ «Борщів-цукор».
2. ТзОВ «Бучач-цукор».
3. ТзОВ «Хоростків-цукор».
4. ТзОВ «Збараж-цукор».
5. ТзОВ «Козова-цукор».
6. ТзОВ «Ланівці-цукор».
7. ЗАТ «Кременець-цукор».
8. ВАТ «Чортківський цукровий завод».

У 2010 році у Тернопільській області працювали такі заводи:

1. ТзОВ «Цукровий завод Бучач».
2. ТзОВ «Цукровий завод Борщів».
3. ТзОВ «Цукровий завод Козова».
4. ТзОВ «Цукровий завод Хоростків».
5. ТзОВ «Цукровий завод Ланівці».
6. ВАТ «Чортківський цукровий завод».
7. ТзОВ «Юніком А» (Збаразький р-н).

Діяльність здійснювали до серпня 2010р. включно, після чого була здійснена реорганізація і дані заводи були перейменовані:

1. ТзОВ «Бучацький цукровий завод».
2. ТзОВ «Боршівський цукровий завод».
3. ТзОВ «Козівський цукровий завод».
4. ТзОВ «Хоростківський цукровий завод».
5. ТзОВ «Лановецький цукровий завод».
6. ВАТ «Чортківський цукровий завод».
7. ТзОВ «Юніком А» (Збаразький р-н).

У 2014 році в Тернопільській області працювало 4 цукрових заводів: «Чортківський цукровий завод» з річною потужністю 106489 тонн.,

«Збаразький цукровий завод» з річною потужністю 43932 тонн., «Хоростківський цукровий завод» з річною потужністю 82582 тонн., «Козівський цукровий завод» з річною потужністю 38650 тонн. Річна потужність цукрових заводів на 2014 рік в Тернопільській області становила 271653 тонн.

У 2015 році «Чортківський цукровий завод» реорганізувався у «Радехівський цукор», його потужність в даному році становила 92690 тонн. «Збаразький цукровий завод», «Хоростківський цукровий завод» та «Козівський цукровий завод» реорганізувалися у «Компанія «Галичина-цукор», але з даних заводів працював лише «Збаразький цукровий завод» з річною потужністю 43004 тонн. «Хоростківський цукровий завод» та «Козівський цукровий завод» припинили свою діяльність. Станом на 2015 рік річна потужність цукрових заводів по області становила 135694 тонн.

Станом на жовтень 2016 року у Тернопільській області працюють такі заводи: у Чорткові (ТОВ «Радехівський Цукор»), Хоросткові (ТОВ «Компанія «Галичина Цукор») та Збаражі (ТОВ «Компанія «Галичина Цукор»). Незабаром розпочне роботу цукровий завод у смт. Козова (ТОВ «Компанія «Галичина Цукор»). У найближчих планах – аби запрацювали решта. Тішить і цьогорічний урожай культури, який аграрії оцінюють як «вище середнього».

За даними департаменту агропромислового розвитку Тернопільської ОДА, станом на 18 жовтня 2016 року в Тернопільській області зібрали 366 тис тонн цукрових буряків – це 44% до площ збирання. За прогнозами мають зібрати – понад 900 тис. тонн. Заводи Тернопільської області очікують виробити 155 тис тонн цукру, що на 20% більше, ніж минулого року. На 18 жовтня трьома заводами перероблено 533 тис. тонн буряків. Вироблено цукру 80,6 тис тонн, що на 48,4% більше ніж у 2015 році. Цьогоріч цукрові буряки на Тернопільщині розпочали збирати швидше, також експерти відзначають і вищу цукристість культури.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

1. На сьогоднішній день цукробурякова галузь перебуває в тяжкому стані. Основними проблемами ефективного розвитку цукробурякового виробництва в Україні є відсутність чіткого регулювання ринку цукру, висока собівартість цукру, скорочення матеріально-технічного забезпечення бурякосіючих господарств і цукрових заводів. Доведено, що причиною кризових явищ є не збалансованість виробництва через недостатнє регулювання внутрішнього ринку. Циклічність та нестабільність виробництва власного бурякового цукру призводить до значних коливань цін на цукор, що сильно дестабілізує ситуацію на внутрішньому ринку.

2. Виробництво цукрових буряків всіма категоріями господарств в Тернопільській області становило в 2015 році 726,6 тис. тонн. Якщо порівнювати 2015 та 1990 роки, то виробництво цукрових буряків скоротилося в 4,6 рази. Частка сільськогосподарських підприємств у виробництві цукрових буряків в 2015 році становила 91%, господарств населення - 9%. Однак вирощування цукросировини підсобними господарствами свідчить про низькі результативні показники, пов'язані насамперед з порушенням технології вирощування сільськогосподарських культур. Починаючи з 2005 року, господарства населення з кожним роком зменшують виробництво цукрових буряків.

3. Обґрунтовано необхідність проведення реструктуризації та модернізації цукрових заводів для зменшення витрат на виробництво; підвищення конкурентоспроможності на основі поліпшення технології вирощування буряків, підвищення їх урожайності та цукристості; здійснення технічного переоснащення цукрових заводів. У становленні великих приватних цукрових формувань є позитивним те, що такі структури мають можливість концентрувати капітал та інвестувати його в розвиток галузі, здійснювати реконструкцію і модернізацію наявних цукрових заводів.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦУКРУ В УКРАЇНІ

3.1. Шляхи підвищення конкурентоспроможності українського цукру

Цукробурякове виробництво – одна із найбільш важливих сфер економіки – розвивається в ринковому середовищі, в системі підприємств і галузей аграрно-промислового комплексу та багатьох інших сфер та галузей економіки. Конкурентоспроможність цукробурякового виробництва є одним із вирішальних критеріїв його розвитку. Вона характеризується: споживчими властивостями; затратами споживачів; кон'юнктурою реалізації готової продукції. Економічне зростання відбувається саме завдяки конкуренції, вона є двигуном для галузі. Цукробурякове виробництво України характеризується низьким рівнем внутрішньої конкуренції.

У сучасних умовах процесу глобалізації та інтернаціоналізації проблеми міжнародної конкуренції виходять на перший план. Україна, в силу ряду об'єктивних факторів, має достатньо потужний аграрний сектор економіки, який повинен бути високоефективним і висококонкурентним. Тому питання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції викликають інтерес на сучасному етапі вступу України до Європейського союзу.

Основними причинами неконкурентоспроможності галузі є: нерозвиненість ринкових відносин у сферах виробництва, переробки та реалізації готової продукції; ввезення цукру-сирцю та цукровмісних продуктів; зростання собівартості цукру; відсутність обігових коштів на закупівлю добрив, палива, засобів захисту; несприятливий інвестиційний клімат.

Цукробуряковий підкомплекс – важлива складова АПК та народного господарства в цілому. Сучасний стан цукробурякової галузі зумовлює необхідність створення умов для забезпечення конкурентоспроможності

продукції, що відповідає вимогам споживачів та визначається на основі якісних та економічних чинників, що сприяють формуванню сприятливого конкурентного середовища. Однак, на ринку цукру економічна ситуація досить складна, що супроводжується перевиробництвом чи недовиробництвом цукру, через підвищення собівартості цукрових буряків і цукру, нестабільної ціни на цукор та низький рівень забезпеченості товаровиробників. Конкуреноспроможність галузі формується на основі спеціалізації та концентрації української економіки, з нарощуванням конкурентних переваг галузевого рівня. Показник конкурентоздатності продукції залежить від питомої ваги експорту в загальному обсязі.

Конкуреноспроможність ототожнюють з ефективною експортною діяльністю не лише вітчизняні, а й зарубіжні вчені, так М. Портер, вказує на те, що конкуреноспроможність означає можливість конкурувати на світовому ринку при наявній глобальній стратегії. Основними покупцями українського цукру є Киргизія, Грузія, Туркменістан, Казахстан, Ліван, Узбекистан, Сирія.

Розвиток цукробурякового підкомплексу залежить від природних, економічних, організаційних, виробничо-технологічних та соціальних факторів. Ефективність бурякосійних господарств забезпечується кваліфікованими та професійними кадрами, підвищеним рівнем механізації й автоматизації виробничих процесів, сприяє скороченню затрат праці на виробництво одиниці продукції. З підвищенням питомої ваги цукрових буряків у структурі посівних площ зростає їх урожайність, знижується собівартість, отже підвищується продуктивність і рівень рентабельності галузі у більшості бурякосійних господарств.

Забезпечення конкуреноспроможності продукції цукробурякового підкомплексу доцільно здійснювати за рахунок підвищення урожайності та якості коренеплодів, а для цього необхідно концентрувати виробництво у сприятливих ґрунтово-кліматичних регіонах України, у сільськогосподарських підприємствах, що спроможні використовувати

сучасні інтенсивні технології з використанням високопродуктивних сільськогосподарських машин, добрив і засобів захисту рослин.

Цукробуряковий підкомплекс України відіграє роль стабілізатора економіки і соціального розвитку суспільства, але сучасний стан ринкових відносин в агропромисловому виробництві поставив його у вкрай важкі умови. За цих умов постає завдання знаходження шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції цукробурякового виробництва.

Цукрові буряки - не лише сировина для виробництва цукру, ще вони використовуються у кондитерській, хлібопекарській, молочній, консервній, та інших галузях промисловості. Побічна продукція цукроваріння (меляса і жом) є сировиною для отримання спирту, харчових дріжджів, лимонної кислоти, гліцерину, а також для збагачення якості кормів у тваринництві. Також цукрові буряки використовують і як сировину для виробництва органічних кислот, біоетанолу.

Захист внутрішнього цукробурякового підкомплексу України має будуватися, насамперед, на врахуванні специфіки окремих сегментів його світового ринку. Так, у відношенні до ринку вільної реалізації та національних ринків цукробурякового виробництва країн світу, з боку яких існує найбільша загроза економічній безпеці нашої держави, має бути застосований режим максимального контролю над імпортними операціями. Провідним інструментом його практичного застосування можуть стати тарифні методи регулювання зовнішньої торгівлі.

Максимальні зусилля щодо встановлення продуктивних взаємовідносин внутрішнього і зовнішнього ринків цукробурякового виробництва мають бути спрямовані на сегмент ринку міжурядових угод і спеціалізованих поставок цукру і сировини. Політичний статус України, а також наявність у нашої держави тривалих економічних зв'язків, налагоджених дипломатичних відносин і значного обсягу торговельних операцій з країнами вказаного регіону можуть сприяти прискоренню процесу. Надалі такий напрям взаємодії ринків цукробурякового

виробництва доцільно поширити на окремі європейські країни, а з часом - також на країни Близького Сходу і Північної Америки.

Конкурентоспроможність продукції цукробурякового виробництва залежить від багатьох факторів, які формуються під впливом використання природних, трудових, фінансових ресурсів; виробничого процесу, що поєднує всі фактори виробництва; реалізації готової продукції, відшкодування витрат, фінансових результатів. Підвищення конкурентоспроможності українського цукру має народногосподарське значення та стабілізує продовольчий ринок.

Шляхи підвищення конкурентоспроможності цукробурякового виробництва:

- розробка нормативно-законодавчої бази щодо формування та розвитку ринку цукру;
- вдосконалення взаємозв'язків між сферами виробництва, переробки та реалізації готової продукції;
- підвищення технологічної якості цукрових буряків;
- здійснення субсидування та кредитування галузі;
- залучення інвестицій;
- налагодження співпраці з країнами, які не мають власного цукробурякового виробництва;
- формування державної політики в сфері виробництва цукрових буряків та цукру;
- підвищення матеріально-технічного забезпечення та ресурсного оновлення процесу виробництва та ін.

Конкурентоспроможність українського ринку цукру – це в першу чергу відповідність попиту ринку за якісними, економічними, технічними та нормативними параметрами. Економічні параметри характеризують ефективність виробництва, аналізують витрати на виробництво та придбання товару, технічні – створюють ефект від споживання товару, нормативні –

регламентуються обов'язковими нормами стандартів, відхилення від яких свідчить про невідповідність якості продукції.

Виробництво цукру в Україні буде конкурентоспроможним тоді, коли доходи від продажу цукру на міжнародному ринку перевищуватимуть сумарні витрати на його виробництво, оцінені у світових цінах. Більше того, при оцінці фактичних економічних витрат виробництва цукру слід враховувати знос обладнання на цих заводах.

Цукрові буряки є основною сировинною базою вітчизняних цукрових заводів України, це свідчить про те, що конкурентоспроможність цукру є одним з найбільш важливих елементів у проблемі підтримки та збереження всього цукрового маркетингового ланцюжка. Слід звернути увагу не лише на ефективність виробництва цукру, а й на державну підтримку цього сектору.

Сприятливі агрокліматичні умови, які переважають в Україні, безперечно автоматично не гарантують конкурентоспроможності цукру. По-перше, високі врожаї цукрових буряків самі по собі не є достатньою умовою для конкурентоспроможності виробництва цукру, бо кінцевий продукт – цукор – являє собою поєднання вирощування цукрових буряків та його переробки. Без ефективної переробної промисловості, навіть найкращі врожаї коренеплодів не принесуть високих прибутків цукробуряковій галузі.

Єдиної світової ціни на цукор не існує. Широко застосовується такий показник світової ціни на цукор, як так звана ціна ISA. Ціна ISA – це середня величина декількох цін на цукор. Оскільки український цукор через його низьку якість на світових ринках можна реалізувати лише із знижкою, ці ціни являють собою верхню межу на світовому ринку, а ціна ISA, яка переважно, буває нижчою на 2-3 центи за фунт, є нижньою межею.

Збільшення світового виробництва цукру у даний період відбувається за рахунок більш швидких темпів зростання виробництва цукру із цукрової тростини. Основними виробниками цукру із тростини є Бразилія, Куба, Таїланд, Австралія. США виробляє як буряковий, так і цукор із тростини.

Країни, що вирощують цукрову тростину, постають перед необхідністю забезпечити зберігання та експорт величезних обсягів цукру кожного сезону. У той час, як виробництво (рафінування) білого цукру є досить енергоємним технологічним процесом, найбільші виробники цукрової тростини експортують, в основному, цукор-сирець (вміст домішок у якому становить 2-4%), а не білий цукор.

Нинішня ситуація, що характеризується надлишковою пропозицією на світових ринках, ще більше ускладнилася б, якби Україна істотно збільшила експорт цукру, тим самим додатково збільшивши тиск на ціни в бік їх зниження.

В результаті руйнування системи оптової торгівлі цукром втрати зовнішніх ринків його збуту, бартеризації розрахунків та диспаритету цін на матеріально-технічні ресурси і цукор, реалізація його в Україні в останні роки здійснювалася за цінами нижче собівартості. Це призвело до вимивання обігових коштів у бурякосійних господарств і цукрових заводів.

Середній цукровий завод в Україні може переробляти близько 2670 т цукрових буряків на день, що майже втричі менше, ніж в середньому по країнах ЄС, де переробляються 7500 т на день. Лише 19 заводів в Україні мають потужність понад 5000 т на день.

У середньому українські цукрові заводи споживають на виробництво тонни цукру вдвічі більше енергії, ніж у країнах ЄС, а екстрагують лише 80% того цукру, що міститься у цукрових буряках.

Загалом цукробурякове виробництво в нашій державі перетворилося з експортно-стратегічної галузі економіки на дотаційну, що реально загрожує неповним забезпеченням навіть власних потреб цим важливим продуктом.

Виходячи зі стратегічних орієнтирів і мобілізуючи для досягнення мети підвищення конкурентоспроможності регіональні резерви, варто стимулювати вітчизняного виробника за рахунок: дотацій на добрива, придбання високоякісного насіння та ін. ресурсів, обсяг яких необхідний для розширеного відтворення. І хоча на даному етапі ці виплати мають місце у

виді різного роду компенсацій і дотацій, у дійсності грошові кошти виплачуються несвоєчасно й існуючий розмір компенсацій занадто малий; розміщень замовлень на продукцію в державні резерви; стимулювання (шляхом виплат премій) за підвищення продуктивності і врожайності; диверсифікованості виробництва; сприяння розвитку усіх форм кооперації й інтеграції по горизонталі і вертикалі, особливо в частині переробки і просування сільськогосподарської продукції до споживача; виділення стратегічних зон товарного виробництва.

Розвиток кооперації й інтеграції на сучасному етапі виступає одним з основних факторів підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва, тому що, по-перше, створення інтеграційних структур дозволить знизити витрати за рахунок:

- поетапної спеціалізації всередині інтеграційного блоку;
- більш глибокої і якісної переробки;
- витіснення на всіх стадіях руху товарів посередників;
- використання вторинних ресурсів на основі комплексної переробки сільськогосподарської сировини й у результаті - скорочення втрат.

Відродження та подальший розвиток цукробурякового підкомплексу України потребує комплексної системи постійних і довгострокових заходів на рівні державної програми з відповідними законодавчими і регулюючими механізмами. Для розв'язання проблеми необхідно забезпечити структурні, функціональні, енергетичні, сировинні та інвестиційні зміни.

Щодо конкретних пропозицій до вирішення можна виокремити необхідність наступних дій:

- розробка програм реструктуризації та технічного переобладнання;
- формування державної політики в сфері виробництва цукрових буряків і цукру та оптової торгівлі цукром, спрямованої на захист економічних інтересів держави, прав споживачів і вітчизняних товаровиробників;

- розробка нормативно-законодавчої бази щодо формування і подальшого функціонування ринку цукру;
- розробка і здійснення програм організації виробництва обладнання, приладів, машин та систем для підприємств цукробурякового комплексу;
- співпраця із спілками цукровиробників та трейдерами ринку цукру;
- організація міжнародного навчання спеціалістів, проведення міжнародних виставок, ярмарок, аукціонів, відряджень українських фахівців за кордон та прийому іноземних партнерів;
- створення вітчизняних і спільних високопродуктивних гібридів з високою якістю насіння та технологічними якостями сировини;
- забезпечення внутрішньої сертифікації насіння еліти і фабричної генерації з видачею сертифіката встановленої форми;
- інтеграція товаровиробників і переробників цукросировини з метою збільшення обсягів виробництва цукрових буряків, здешевлення їх вартості та підвищення якості;
- співробітництво з країнами, які не мають власного цукрового виробництва;
- вивчення і розповсюдження передового світового досвіду в галузі буряківництва та цукроваріння;
- вирішення питання щодо реального надання пільгових кредитів, як це передбачено Законом України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру».
- переорієнтація цукрових заводів на виробництво цукровмісних продуктів (меляса, сиропи та ін.) для випуску паливного етанолу, використовуючи наявну нормативно-правову базу та напрацьований досвід.

Бажання України інтегруватися у світовий економічний простір встановлює основне завдання — доведення показників у галузі

цукробурякового виробництва до рівня розвинутих країн. Отже, великого значення набуває питання послідовності розбудови ефективної ринкової економіки не тільки цукробурякового підкомплексу, а й взагалі.

3.2. Світовий досвід державного регулювання ринку цукру

Цукор є сировинним, стратегічним товаром, попит на який слабо еластичний за ціною. Аналіз динаміки виробництва і споживання в цілому дає підстави припускати, що світовий ринок цукру буде розвиватися досить активно. Однією з головних тенденцій розвитку світового ринку цукру є зміна структури споживання, спостерігається збільшення попиту на цукор з боку підприємств харчової промисловості і зниження споживання серед населення, а також зростаюча роль виробництва етанолу.

Аналізуючи цукрову політику країн-виробників цукру можна виділити три основні механізми державного регулювання: інтервенційні закупівлі (ЄС), заставні закупівлі (США), цукрова рада (Австралія). При інтервенційних закупівлях уряд закуповує весь цукор, що виробляється, за ціною, яка є набагато більшою за світову, що дозволяє виробникам цукросировини та цукру відразу повернути всі витрати на виробництво. Потім уряд поступово протягом року реалізує придбаний цукор. Оскільки високі ціни на цукросировину спонукають виробників до розширення виробництва, а отже — й до надлишку цукру, який можна реалізувати тільки на зовнішніх ринках за світовою ціною, субсидуючи з бюджету експорт, уряд вводить обмеження (квоти) на виробництво цукросировини на рівні, який приблизно дорівнює внутрішньому споживанню.

При заставних закупівлях уряд встановлює високу заставну ціну і знімає з ринку надлишок цукру. Потім, залежно від кон'юнктури, уряд може робити інтервенції на ринку. Проблеми при застосуванні двох перших механізмів виникають тоді, коли через, наприклад, дуже сприятливі погодні умови виникає надлишок цукру. Уряд несе витрати на зберігання

надлишкового цукру, а потім ще більші витрати, пов'язані з реалізацією цукру на зовнішніх ринках за цінами, набагато меншими за ціни внутрішнього ринку. Зрозуміло, що використання таких механізмів вимагає дуже великих бюджетних витрат, що можуть собі дозволити тільки багаті країни.

Цукрова рада — це, як правило, державний орган, який має монополію на всі операції з цукром. Виробники цукру повинні реалізувати свій цукор лише цукровій раді, яка потім від їхнього імені займається подальшою реалізацією на внутрішньому та зовнішньому ринках. На відміну від механізму інтервенційних закупівель, цукрова рада сплачує виробникам і переробникам спочатку тільки аванс, а потім розраховується з ними після поступової реалізації цукру. Зрозуміло, що цей механізм не вимагає ніяких бюджетних витрат. Квоти на виробництво цукросировини визначають спільно виробники та переробники, щоб через перевиробництво не понести фінансових збитків.

У розвинутих країнах, що виробляють цукор, сформувалася багаторівнева організаційна структура управління цукробуряковим виробництвом, яка об'єктивно обумовлена різноманітними інтересами партнерів і необхідністю їх погодження. Цій системі притаманне розмежування функцій управління виробництвом і функцій захисту інтересів партнерів. Управління здійснюється виключно економічними методами, при цьому забезпечується економічна свобода товаровиробників і невтручання в їх оперативно-господарську діяльність. Управління здійснюється не тільки державними, а й добровільними, недержавними організаціями.

Особливо цінний для України досвід збалансованого розвитку цукробурякового комплексу Франції. Французька модель регулювання внутрішнього і зовнішнього ринку цукру є базовою для встановлення єдиних «правил гри» в рамках ЄЕС. Оскільки Франція й Україна схожі за масштабами цукробурякового комплексу і кліматичними умовами, тому

вивчення французького досвіду державного регулювання має велике значення для вітчизняного виробництва.

Більшість цукрових заводів Франції належить акціонерним товариствам, в які заводи входять групами. Окремий цукровий завод у такому акціонерному товаристві, як правило, не має статусу юридичної особи. Фінансово-економічною діяльністю у цьому випадку займається центральний апарат товариства. Продукцію акціонерне або кооперативне підприємство можуть реалізувати самостійно, але щоб скоротити витрати на реалізацію готової продукції вони, як правило, створюють збутову організацію, яка об'єднує кілька акціонерних і кооперативних підприємств. Ціна на готову продукцію на певному нижньому рівні гарантується державою. Продається продукція за вільними цінами, які перевищують гарантовану державою мінімальну ціну. Стабільність цін внутрішнього ринку підтримується за рахунок регулювання ринку цукру з боку держави.

Французькі буряководи об'єднані у 15 регіональних синдикатів, які у свою чергу входять до складу Національної конфедерації фермерів-буряководів. Зв'язки із синдикатом цукровиків підтримуються через постійно діючі змішані комісії. Національний синдикат буряководів Франції входить в інтернаціональну організацію буряководів Європи. Основна мета його діяльності — захист економічних, правових інтересів виробників цукру, ведення переговорів з державними організаціями і буряководами. Процеси на європейському ринку цукру контролюються міністерством сільського господарства Франції (у його складі є загальне управління продовольчими товарами з відділом з питань цукру) та міністерством економіки, фінансів і бюджету Франції, яке через загальне управління оподаткування і загальне управління митниці реалізує державну політику стосовно цукрової промисловості.

Організацією, на яку покладені декретом уряду функції підготовки, виконання і координації рішень уряду і рішень ЄЕС з питань цукрової промисловості є фонд регулювання ринку цукру. Він відповідає за запаси

цукру в державі, вивезення цукру, а також щомісячно виплачує цукровим заводам премії за зберігання цукру, компенсуючи витрати заводів, пов'язані із зберіганням цукру квоти А і В, а також цукру резервованого. Цукрові заводи сплачують у фонд внески, які він у вигляді компенсацій виплачує у разі необхідності заводам. Фонд організовує у Франції щонедільні торги, де цукровики і продавці подають свої пропозиції щодо кількості цукру на експорт і розміру суми компенсації, яку вони хочуть одержати. Ці пропозиції передаються до Брюсселя, у комітет з управління цукровим ринком ЄЕС, який встановлює максимальну суму компенсації залежно від стану експортної політики ЄЕС. Пропозиції з нижчою або рівною компенсаційною сумою приймаються і заявники одержують сертифікат на експорт. Також фонд регулювання ринку цукру в оптимальні терміни готує статистичні дані щодо виробництва, споживання, товарообороту цукру у межах Франції. Ці дані, а також статистика щодо інших країн-членів ЄЕС і світові курси на цукор публікуються у вигляді щомісячних бюлетенів.

Таким чином, багатий і корисний французький досвід регулювання ринку цукру необхідно вивчати і враховувати при розробці моделі державного регулювання ринку цукру в Україні. Французька система індикативного планування, яка склалася під впливом ідей кейсіанства і спирається на високий ступінь державності у народному господарстві (у ВВП — 19,5%, у капіталовкладеннях — 34,9%) сприяла розвитку макропланування у Німеччині та Англії, а останнім часом певною мірою використовується органами міждержавного регулювання ЄЕС. Планові показники не є директивними, а виступають насамперед як економічні індикатори — носії інформації про економічну кон'юнктуру. Основний зміст індикативного плану — визначення актів державного втручання та їх чітка орієнтованість на інвестиційну діяльність. Ці плани охоплюють і господарський механізм, який повинен забезпечити досягнення найвагоміших економічних індикаторів.

Отже, за допомогою індикативних планів держава не тільки прогнозує тенденції і показники господарського розвитку, а й активно на них впливає. Виходячи із викладеного, на нашу думку, індикативне планування доцільно широко застосовувати у цукровій промисловості України. На формування економічного механізму цукробурякового комплексу впливає специфіка ринку цукру.

Як показує світовий досвід, економічними регуляторами цукробурякового комплексу є інтервенційні ціни і квоти, оптова торгівля тощо. На жаль, проблема економічних регуляторів ринку цукру у повному обсязі поки що не вирішена ні в теоретичному, ні в методичному, ні в практичному аспектах. Введення механізму квотування об'єктивно обумовлено перевиробництвом, так само, як і дефіцитом цукру. Встановлення квот на виробництво і поставки цукру на внутрішній ринок сприяє збалансуванню попиту і пропозиції. Квотування виробництва цукру як стимулюючий механізм забезпечує дієвість контролю з боку центральних і регіональних органів за виконання зобов'язань цукрових заводів та бурякосіючих господарств. Це досягається за рахунок зменшення квот виробникам, які не виконали їх, і збільшенням тим, хто їх якісно виконує.

Виробники цукробурякової продукції з країн ЄС надійно захищені від конкуренції з боку його виробників з інших держав шляхом введення змінного ввізного мита. Якщо на світовому ринку ціни на даний товар є нижчими, ніж у країнах ЄС (а це, як правило, саме так), то встановлюється мито, при якому сировина, що завозиться з-за кордону, не впливає на прибуток їх власних виробників.

Політика забезпечення стабільності національного цукробурякового підкомплексу в ЄС проявляється у встановленні тарифних і нетарифних бар'єрів для доступу на них цього продукту із зовні, у збуті його надлишків за міжурядовими угодами, а також на вільному ринку, де це нерідко має характер демпінгу. За рахунок низьких світових цін виробники не

покривають усіх своїх затрат, пов'язаних з виробництвом і збутом, а достатній рівень прибутковості їм забезпечено на внутрішньому ринку.

У практиці використовують квоти «А», «В» і «С».

- квота «А» — це обсяг цукру, необхідний для внутрішнього споживання;
- квота «В» — це обсяг цукру, який реалізується на світовому ринку за міжнародними договорами і є резервом для поповнення квоти «А»;
- квота «С» — це обсяг цукру, що реалізується товаровиробниками на зовнішньому ринку за вільними цінами.

Звичайно, квота певною мірою обмежує діяльність господарських суб'єктів цукробурякового виробництва. Але таке обмеження забезпечує водночас стабільність та ефективність функціонування бурякосіючих господарств і цукрових заводів, збалансованість їх економічних інтересів і, в кінцевому підсумку, задоволення потреб споживачів. Іншими словами, це добровільне самообмеження виробників, яке гарантує їм фінансову стабільність. Квотування виробництва і поставок цукру тісно пов'язане з інтервенційними цінами на цукор. Без квотування неможливо утримати рівень цін, оскільки без гарантії збуту і цін на цукор квотування не має сенсу.

При визначенні загальної квоти необхідно враховувати:

- місткість внутрішнього ринку цукру;
- виробничі потужності цукрових заводів і рівень їх використання;
- ринкова ціна на цукор, інтервенційна ціна на цукор, ринкова і гарантована ціни на цукрові буряки;
- рівень платоспроможності населення;
- споживання цукру (загальне і промислове).

При розміщенні квот важливо забезпечити однакові умови для всіх бурякосіючих областей. З цією метою необхідно проводити конкурсний відбір за такими показниками виробничо-господарської діяльності: якістю, конкурентоспроможністю та екологічністю продукції, раціональним природокористуванням; соціальною ефективністю. Використання квот

потребує врахування специфіки країни. Якщо, наприклад, в Україні виробляється цукру понад місткість внутрішнього ринку, то квота застосовується для запобігання перенасиченості цукром внутрішнього ринку і зниження цін на нього нижче витрат на його виробництво.

На внутрішньому ринку цукру функціонують дві ціни: ринкова, за якою реалізується цукор, та інтервенційна, яка є нижчим рівнем ринкової ціни і гарантією для виробників, а також страхуванням від надзвичайних ситуацій. Формування інтервенційної ціни пов'язане з визначенням мінімальної гарантованої ціни на цукрові буряки. Мінімальна гарантована ціна на цукрові буряки — нижня межа ціни при укладанні угод купівлі-продажу цукрових буряків для виробництва цукру в межах квоти «А» та квоти «В». Мінімальну ціну на цукрові буряки, які поставляються для виробництва цукру квоти «А» та квоти «В», і мінімальну ціну на цукор квоти «А» визначає щорічно Кабінет Міністрів України за пропозиціями Міністерства аграрної політики і продовольства України з урахуванням базисної цукристості. Ці ціни встановлюються до 1 січня поточного року із застосуванням щомісячних індексів інфляції. Інтервенційна ціна цукру кількісно вміщує в собі мінімальну гарантовану ціну на цукрові буряки стандартної якості, необхідної для виробництва цукру, суспільно необхідні (середні) витрати цукрового заводу щодо переробки цукрових буряків та мінімальний прибуток, який забезпечує просте відтворення виробництва. Інтервенційні ціни створюють передумови для зниження собівартості, підвищення якості і конкурентоспроможності цукру, а це, зі свого боку, впливає на зниження інтервенційної ціни. Від цього виграють усі партнери бурякоцукрового комплексу, включаючи і споживачів.

У країнах, що виробляють цукор, існують різноманітні форми функціонування оптової торгівлі цукром. Але загальна закономірність така: оптова торгівля цукром об'єктивно обумовлена поділом праці (міжнародним, загальнодержавним і регіональним) і повинна бути регульованою, враховувати взаємозв'язки внутрішнього і зовнішнього ринків. Без

регулювання внутрішнього ринку неможливо регулювати й експорт. За відсутності в Україні оптової торгівлі цукром експорт цукру здійснювався не впорядковано, за демпінговими цінами, що обумовило прийняття країнами, в які експортувався цукор, адекватних заходів захисту свого внутрішнього ринку.

Досвід розвинених країн Європи свідчить про те, що досягнення низької собівартості білого цукру можливе не тільки за рахунок зниження виробничих витрат в межах повного циклу вирощування цукрових буряків, включаючи освоєння схеми закупівлі цукру-сирцю за фіксованими цінами, але й за рахунок підвищення продуктивності, економічності та якості праці виробника.

Нині в Україні не існує чіткого механізму державного регулювання ринку цукру. Він являє собою стихійно створений, нерегульований ринок, який небезпечний для аграрного сектора економіки країни. За роки кризи Україна втратила важливі позиції на міжнародних ринках, з крупного експортера цукру перетворилася в імпортера.

Основними причинами такої ситуації, на нашу думку, є:

- 1) недосконалість існуючої нормативно-правової бази;
- 2) відсутність ефективного організаційно-економічного механізму управління ринком цукру, що обумовлює необхідність перегляду стратегії і тактики формування ринкових відносин в цукробуряковому підкомплексі на основі застосування перевірених світовою практикою дієвих економічних, організаційних і правових методів їх регулювання.

Державне регулювання ринку цукру об'єктивно необхідне, адже виробництво цукру з тростини потребує майже вдвічі менших витрат порівняно з виробництвом цукру з буряків. Всі країни, які виробляють цукор із буряків, захищають і регулюють свій ринок різними механізмами. Влада України обрала найбільш хибний, на нашу думку, шлях — запровадила європейський механізм квот і мінімальних цін на цукрові буряки, але за відсутності обов'язкової закупівлі державою виробленого цукру.

Вдосконалення системи державного регулювання ринку цукру в Україні повинно відбуватися на основі врахування позитивного досвіду розвинутих країн в цій сфері, що передбачає всебічну адміністративну та фінансово-економічну, підтримку вітчизняного виробництва. Звичайним способом збільшення частки вітчизняного товару на ринку є обмеження імпорту. Для збільшення частки вітчизняних товарів розвинуті країни застосовують комплекс заходів, які, з однієї сторони, обмежують імпорт, а, з іншої, створюють умови для збільшення обсягів вітчизняного виробництва. До таких заходів відноситься обмеження імпорту шляхом тарифного і нетарифного регулювання (стимулювання експорту через субсидування).

Виходячи з досвіду розвинутих країн, регулювання ринку цукру має здійснюватися за такими напрямками, як внутрішня підтримка виробників цукрових буряків, посилення зовнішньоторговельного надходження білого цукру та цукру-сирцю. Для цього необхідно здійснювати низку заходів, що передбачають:

- формування адекватної сучасним ринковим умовам законодавчої бази;
- розробку державних та регіональних програм захисту вітчизняного виробника;
- встановлення та законодавче закріплення рівня державної підтримки банків, інвестиційних компаній, бірж і оптових ринків, які спеціалізуються на обслуговуванні цукрового ринку;
- створення сприятливих умов для виробників і переробників цукрових буряків, зокрема спрямованих на активізацію процесу формування крупних об'єднань, які охоплюють увесь ланцюг руху цукру від виробника до споживача.

3.1. Перспективи розвитку ринку цукру в Україні в умовах глобалізації

Лібералізація світового ринку цукру є найбільш гострою проблемою в області розвитку і модернізації світового ринку сільськогосподарської продукції, оскільки ринок цукру завжди був привабливий завдяки своїй капіталоемності і динамічності в плані цінової кон'юнктури. Цукор - стратегічний продовольчий товар і в той же час - сировина для багатьох підприємств харчової промисловості.

На сьогоднішній день основними виробниками тростинного цукру в світі є Бразилія, Індія, Китай, Таїланд, Куба і Мексика, тоді як ЄС, країни Східної Європи, Україна і Росія виробляють основну частину бурякового цукру.

За останні п'ять років більш як третину світового ринку зайняв бразильський цукор, який через ряд внутрішніх проблем цієї держави продавався по низьких цінах. Як наслідок, середній рівень цін стрімко впав значно нижче за собівартість продукту. У результаті ЄС та інші країни, такі як Росія, Україна, Казахстан, Індія, Індонезія, Філіппіни, Єгипет, Кенія, В'єтнам вимушені були підняти митні збори на цей товар.

По оцінках Міжнародної організації цукру (МОЦ), митні збори в світі на білий цукор склали в середньому майже 90%, на жовтий цукор (сирець) - більше 70%.

В попередні роки конкуренція на цукровому ринку серед виробників цього продукту йшла в нерівних умовах. Німецькі фабрики продавали цукор по 63 центи за кілограм, Бразильські - за 28 центів. При цьому Бразилія майже 40 років не мала можливості вийти на ринок ЄС, оскільки у той час діяла координаційно-управлінська система європейського ринку цукру. Основу цієї системи склали три елементи: ввізні мита, гарантовані закупівельні ціни, квоти виробництва. Тому Бразилія, Австралія та Таїланд вимагали від ЄС проведення цукрової реформи, в результаті якої європейський ринок цукру буде доступний для них.

На даний момент для цукрового ринку ЄС характерна перехідна стадія, протягом якої здійснюється цукрова реформа, що проводиться Європейською Цукровою Організацією (The Common Organization of the Sugar Market).

Нова програма ЄС, складена за підсумками зустрічі в Гонконгу, розрахована на декілька років, і протягом всього цього періоду фермери отримуватимуть по 64,2% від упущеного доходу. У країнах, де об'єм цукрової промисловості впаде більш ніж удвічі, на п'ятирічний термін буде введено 100 % компенсації.

З початку 2006 року ЄС встановив для виробників цукру податок, за рахунок якого передбачається компенсувати фермерам прибуток, недоотриманий після зниження цін. Частина податку йде на виплату компенсацій виробникам, що вимушені йти з ринку або диверсифікувати бізнес, освоювати нові напрями на зразок виготовлення біоетанолового палива з цукрового буряка. Неконкурентоздатним цукровим заводам ЄС буде надана допомога, щоб вони могли перепрофілювати виробництво.

Не дивлячись на тимчасове припинення дії квоти на виробництво буряка, головним чинником ризику для цукрової галузі на середньострокову перспективу є повільні темпи реструктуризації галузі на тлі високих об'ємів перехідних запасів цукру, які робитимуть негативний вплив на його виробників.

Відкритий європейський ринок, перш за все, вигідний Бразилії, яка по праву вважається сьогодні сільськогосподарською наддержавою. Але багатьом невеликим країнам, що розвиваються, нова політика істотно ускладнить ситуацію: вони довгий час користувалися режимом преференцій в торгових відносинах з Європою, тепер їм доведеться діяти в менш сприятливих умовах. Але не зважаючи на це, реформа галузі має важливе значення не тільки з погляду інтересів цукрової галузі ЄС, але і з погляду залагоджування суперечок з країнами, що розвиваються.

У зв'язку з постійним загостренням конкуренції на товарних ринках важливо володіти адекватними відомостями про стан і динаміку попиту і пропозиції на відповідному ринку, що можна отримати із його ґрунтового аналітичного дослідження.

Ринок цукру в Україні можна зарахувати до особливо важливої складової частини функціонування ринкової економіки загалом, оскільки цукрове виробництво належить до стратегічних галузей в аграрному комплексі нашої держави і його успішний розвиток може істотно вплинути на подолання негативних результатів економічної кризи, яка охопила сучасну українську економіку.

Цукрова галузь харчової промисловості є однією з провідних в Україні, а основний її продукт – цукор, як і зерно, здавна вважався стратегічним. Нині в Україні ринок цієї цінної сировини вимагає всебічного вивчення з метою виявлення та усунення чинників, які негативно впливають на ринок основного продукту – цукру.

Формування ефективного механізму взаємодії внутрішнього і зовнішнього цукробурякового підкомплексу базується на історично сформованих традиціях і статусі України як одного з провідних експортерів цукру в світі. Проте процеси перехідного періоду істотно змінили загальноекономічну ситуацію в країні, що негативно позначилося, на стані та статусі цукробурякового виробництва. Становлення внутрішнього цукробурякового виробництва і механізму його взаємодії із зовнішнім ринком постійно супроводжується протидією останнього, яка з часом набула характерних рис економічного тиску. Це викликає необхідність забезпечити належний рівень економічної безпеки ринку. При цьому економічна безпека розглядається як можливість максимально використовувати внутрішній потенціал національного цукробурякового виробництва, яка супроводжується взаємовигідними відносинами із зовнішнім ринком як елементом світової економічної системи.

Головним джерелом небезпеки у взаємовідносинах цукробурякового виробництва є нестабільність і незбалансованість розвитку зовнішнього ринку. Світовий ринок цукру складається з трьох основних сегментів: ринку вільної реалізації (світові товарні біржі, торгові дома, аукціони); національних ринків окремих країн світу; ринку міжурядових угод і спеціалізованих поставок. Кожний з цих сегментів, більшою чи меншою мірою, характеризується як надлишковий, оскільки впливає на загальний стан світового ринку, з істотним перевищенням пропозиції над попитом.

Ринок цукру в Україні потребує істотних змін з боку держави, а саме введення пільг, державних дотацій та інших заходів з метою збільшення посівних площ і врожайності цукрових буряків, що є головною сировиною для виробництва цього продукту.

У короткостроковій перспективі виробництво цукру в Україні стабілізується на рівні забезпечення внутрішніх потреб, оскільки відсутні реальні можливості збільшення експорту. Приведення виробництва цукру у відповідність до потреб ринку відбуватиметься через скорочення посівних площ цукрових буряків. Разом з тим, спостерігатиметься тенденція до підвищення урожайності, оскільки на ринку залишатимуться тільки вертикально-інтегровані структури. Такі компанії віддаватимуть перевагу високотехнологічним способам вирощування буряків та зосереджуватимуть виробництво в більш сприятливих агрокліматичних умовах, щоб мінімізувати таким чином погодні ризики.

Поряд з цим необхідно знаходити можливості зовнішнього збуту цукру та цукромістких видів продукції. Просування такої продукції на продовольчі ринки зарубіжних країн є одним із пріоритетних завдань розвитку галузі. Враховуючи світовий досвід, для ефективного функціонування цукробурякового комплексу у майбутньому необхідно:

- прийняти Комплексну державну програму реструктуризації та розвитку вітчизняної цукробурякової галузі;

- запровадження дієвого пільгового кредитування виробників та переробників цукрових буряків. Це дасть можливість технічного переоснащення підприємств галузі, запровадження сучасних енергозберігаючих технологій, що сприятиме підвищенню якості продукції та її конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. Окрім цього, можливе переоснащення цукрових заводів в Україні для виробництва біопалива.

- переглянути законодавчу та нормативно-правову базу з державного регулювання виробництва і реалізації цукру, зокрема, скасування мінімальних закупівельних цін на цукор;

- продовжити практику компенсації частини відсоткової ставки за кредитами сільськогосподарським і переробним підприємствам та фірмам, що фінансують бурякоздавачів, а також передбачити компенсацію відсоткової ставки за кредитами, залученими для закупівлі сучасної імпоротної техніки та обладнання для підприємств харчової промисловості, надати відтермінування сплати ПДВ для введення такого обладнання в дію;

- вдосконалити систему оподаткування вітчизняної цукрової промисловості як галузі з сезонним виробництвом;

- запровадити нетарифні методи захисту внутрішнього ринку від імпорту цукру, цукровмісних продуктів, цукрозаамінників.

В умовах ринкової економіки бізнесу складно реагувати на коливання ринку та утримувати позицію з мінімальною ціною. Тому доцільно обмежитися лише квотуванням обсягів виробництва та реалізації продукції. Це поширений спосіб державного регулювання ринку, в тому числі в європейських країнах, який задовольняє інтереси держави та бізнесу. При цьому цінові коливання на цукор можливо регулювати шляхом проведення Аграрним фондом закупівель до або з державного інтервенційного фонду. Таким чином, спільними зусиллями аграрного бізнесу та державних владних установ можна підвищити ефективність функціонування галузі та наповнення державного та місцевих бюджетів.

Захист внутрішнього цукробурякового підкомплексу України має будуватися, насамперед, на врахуванні специфіки окремих сегментів його світового ринку. Так, у відношенні до ринку вільної реалізації та національних ринків цукробурякового виробництва країн світу, з боку яких існує найбільша загроза економічній безпеці нашої держави, має бути застосований режим максимального контролю над імпортними операціями. Провідним інструментом його практичного застосування можуть стати тарифні методи регулювання зовнішньої торгівлі.

Максимальні зусилля щодо встановлення продуктивних взаємовідносин внутрішнього і зовнішнього ринків цукробурякового виробництва мають бути спрямовані на сегмент ринку міжурядових угод і спеціалізованих поставок цукру і сировини. Політичний статус України, а також наявність у нашої держави тривалих економічних зв'язків, налагоджених дипломатичних відносин і значного обсягу торговельних операцій з країнами вказаного регіону можуть сприяти прискоренню процесу. Надалі такий напрям взаємодії ринків цукробурякового виробництва доцільно поширити на окремі європейські країни, а з часом - також на країни Близького Сходу і Північної Америки.

Україна має всі можливості забезпечувати внутрішні потреби в цукрі з власної сировини й навіть продавати його іншим державам. Якщо вміло, виходячи з наукового обґрунтування, виділити зони виробництва цукрових буряків, забезпечити їх глибоку переробку з впровадженням сучасних технологій та розширити асортимент продукції, то вітчизняний цукор і цукровмісні вироби будуть цілком конкурентоспроможними навіть на високонасиченому європейському ринку. Для цього необхідно виробити і запровадити виважену державну політику в цукробуряковому підкомплексі, виходячи з економічних інтересів буряківників, забезпечивши його економічну стабілізацію й подальший ефективний розвиток на основі реструктуризації галузі, її інтенсифікації та технічного переоснащення, створення привабливого інвестиційного клімату й передумов для досягнення

показників рівня високорозвинутих країн. Система взаємин буряківників із постачальниками сучасних тракторів, сільськогосподарської техніки, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, систем селекції і насінництва, інших товарів і послуг, а також із покупцями цукрових буряків, і зокрема з державою, повинна будуватися на принципах купівлі-продажу за паритетними цінами, які забезпечували б високу, стабільну прибутковість і зростання накопичень бурякосійних формувань, що дало б змогу здійснювати розширене відтворення.

Високоякісна й глибока промислова переробка цукрових буряків, повне насичення ринку цукром стануть реально можливими на базі докорінної реконструкції та модернізації тих, що діють, і будівництва нових цукрових заводів із сучасною технологією безпосередньо в зонах виробництва коренеплодів відповідно до агрокліматичного і ґрунтового потенціалів бурякового поясу України. Звичайно, тут не обійтися без широкого залучення вітчизняних, іноземних інвесторів і новітніх технологій виробництва, для чого необхідні відповідні державна й регіональні програми, конкретні економічні проекти, а також дія чинників стимулювання економічних інтересів до припливу внутрішніх і зовнішніх капіталів саме в цю галузь виробництва.

Значну роль у процесі регулювання розвитку аграрного бізнесу повинні відіграти механізми та інструменти фінансування аграрного бізнесу. Доступ до сталого фінансування за доступними процентними ставками залишається життєво важливим питанням для представників аграрного бізнесу в Україні. Найпоширенішими видами державних інтервенцій у кредитно-фінансову сферу АПК є: субсидування відсоткової ставки кредитів для сільськогосподарських виробників; часткове забезпечення банківських позичок державними гарантіями і створення спеціалізованих кредитних інститутів для аграрного сектора.

Низький біологічний і ресурсний потенціал цукробурякової галузі, обмеженість бюджетних засобів стримують розробку і реалізацію цільової

програми підвищення конкурентоспроможності на сучасному етапі. Разом з тим, входження країни у світову систему зі стійкими конкурентними позиціями вимагає прискореного вирішення даної проблеми, щоб остаточно не втратити продовольчої безпеки. У даній ситуації активність і концентрація ресурсів на локальному рівні здобуває особливу значимість. Як відзначалося вище, поряд з досвідченими, селекційними, племінними центрами, що забезпечують у сільському господарстві генофонд, важливе місце в зміцненні параметрів конкуренції відводимо формуванням регіонів, розташованих у сприятливих природних умовах, що використовують адаптивні ресурсозберігаючі технології. Ці товаровиробники вже зараз ефективно господарюють і могли б з більшою віддачею акумулювати фінансові засоби.

На сучасному етапі розвитку стратегічний курс цукробурякового виробництва повинен чітко визначати його цілі, а також методи й засоби їх досягнення. Це є певна система правил і принципів, узгоджених державними інституціями з виробниками продукції та переробниками сировини. Адже значна кількість товаровиробників не бажають вирощувати цукрові буряки, оскільки останні роки довели економічну не вигідність цього виробничого процесу. Економіка цукробурякового підкомплексу України тісно зв'язана із збалансованістю внутрішнього попиту на цукор і цукровмісні продукти, високоефективним господарюванням суб'єктів виробництва сировини та цукру, використанням наявного ресурсного потенціалу, науково-технічним прогресом і природною ринковою направленістю на взаємовигідних угодах із країнами світової співдружності.

ВИСНОВКИ ДО 3 РОЗДІЛУ

1. Собівартість виробництва цукру в Україні значно вища за нинішні й прогнозовані ціни на цукор на світових ринках. Тому сьогодні й на перспективу цукрова промисловість України не є конкурентоспроможною. Конкуренція з боку виробників дешевого, переважно тростинного цукру, а також виробників дорожчого цукру, які проте одержують субсидування, дуже жорстка. Оскільки перевезення білого цукру обходиться дорого, існує тенденція розміщувати виробництво поблизу великих центрів споживання. Тому цукрові заводи в Україні й надалі матимуть конкурентну перевагу на внутрішньому ринку.

2. Конкурентоспроможність продукції цукробурякового виробництва має ряд особливостей, поєднуючи конкурентні середовища виробників цукрових буряків та цукру, потребує державного втручання, слід враховувати запити світового ринку, щодо якості та ціни продукції, кон'юнктури ринку цукру, ефективності виробництва цукрових буряків та їх переробки на заводах.

3. Розвиток кооперації й інтеграції на сучасному етапі виступає одним з основних факторів підвищення конкурентоспроможності продукції цукробурякового виробництва, тому що, по-перше, створення інтеграційних структур дозволить знизити витрати за рахунок:• поетапної спеціалізації всередині інтеграційного блоку;• більш глибокої і якісної переробки;• витіснення на всіх стадіях руху товарів посередників;• використання вторинних ресурсів на основі комплексної переробки сільськогосподарської сировини й у результаті - скорочення втрат.

4. Ринок цукру в Україні потребує істотних змін з боку держави, а саме введення пільг, державних дотацій та інших заходів з метою збільшення посівних площ і врожайності цукрових буряків, що є головною сировиною для виробництва цього продукту.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

З проведених наукових досліджень можна зробити наступні висновки:

1. Ринок - це складне і багатобічне явище. Ринкові відносини дуже розрізняються в різних країнах за ступенем розвитку, особливостями модифікації, рівню зрілості, історичними, соціальними та іншими ознаками. Ринок - це форма суспільного зв'язку між людьми, що полягає у взаємній купівлі-продажу товарів. Поєднання попиту і пропозиції персоніфіковані в даному визначенні, і це дозволяє трактувати ринок як сферу економічних відносин, а не просто як зіткнення економіки.

2. Ринки, що складають єдину структуру цукробурякового підкомплексу, поєднані між собою складною сукупністю технологічних і економічних зв'язків. Кожний з них входить до загальної структури ринків настільки, наскільки їх функціонування підпорядковане інтересам і завданням цукробурякового виробництва. Водночас деякі ринки є складовими інших народногосподарських комплексів і галузей, що дає підстави для створення макроекономічної моделі ринкового механізму країни в цілому. При цьому тенденції розвитку окремих ринків істотно впливають на загальний рівень ефективності всього цукробурякового підкомплексу. Домінуючий характер ринку цукру у складній сукупності ринків цукробурякового підкомплексу України робить актуальним питання про проведення поглибленого дослідження взаємодії таких його складових, як внутрішній і зовнішній ринки цукру.

3. Дослідженням встановлено, що цукробурякове виробництво – пріоритетна галузь індустрії України, яка покликана забезпечити потреби її цукрових заводів сировиною. Сучасна виробничо-технічна база цукрової промисловості України представлена, в основному, підприємствами малої та середньої потужності. В ряді областей і районів існують значні відмінності в рівнях концентрації бурякового і цукрового виробництв, що не дозволяє їм повністю використати наявні резерви для збільшення обсягів виробництва цукру, підвищення ефективності підкомплексу. Досягнутий рівень

концентрації цукробурякового виробництва є значно нижчим ніж у ряді зарубіжних країн, також не досягнуто повної збалансованості сировинних ресурсів і виробничих потужностей цукрових заводів.

4. Нинішня тривала кризова ситуація в економіці, завдала досить відчутний удар матеріально-технічній базі сільського господарства, стала причиною вибуття з виробничої сфери, без оновлення більшої частини тракторів, бурякозбиральних комбайнів, землеобробних, посівних та інших машин і знарядь праці. На сьогоднішній день ринок основних засобів виробництва цукробурякового підкомплексу характеризується високим рівнем фізичного спрацювання та морального старіння.

Важливою складовою розв'язання проблеми оновлення та розвитку матеріально-технічної бази аграрного сектора економіки повинно бути створення реальних пільгових умов сільськогосподарським товаровиробникам щодо користування довгостроковими кредитами.

5. На сьогоднішній день вирощування цукрових буряків є збитковим. Це пояснюється втратою ринків збуту сировини (закриття цукрових заводів), а також незадовільним рівнем ціни на сировину. У сільському господарстві в цілому не забезпечується необхідний рівень відтворення, що є одним з головних факторів скорочення цукробурякового виробництва. Між виробниками сировини та цукровими заводами встановилися здебільшого натуральні відносини. Через збитки чимало господарств вже припинило бурякосіяння. Найнегативніший вплив на розвиток цукробурякового виробництва, має зменшення виробництва і поставок сільському господарству промислових засобів виробництва і предметів праці.

Важливою запорукою поліпшення ситуації у буряківництві є підвищення економічних стимулів в буряковиробництві, впровадження державної підтримки, вдосконалення технологічних процесів виробництва.

6. Цукрові заводи працюють не на повну потужність через відсутність сировини. Скоротився загальний обсяг виробництва цукру, зросла його собівартість, що в свою чергу негативно позначилося на

конкурентоспроможності цієї продукції. До ускладнення становища призвели перекося в реформуванні економічних взаємовідносин між виробниками сировини і цукровими заводами.

Деформовано економічні відносини між виробниками цукросировини і цукру, між цукробуряковим підкомплексом і державою. Обмін відбувається, в основному на бартерній основі з грубим порушення паритету цін, строків платежів і повноти розрахунків.

Аналіз таких негативних тенденцій в основних показниках роботи цукробурякового виробництва Тернопільської області дає підстави зробити висновок про необхідність розробки стратегії підвищення економічної ефективності досліджуваного підкомплексу на регіональному рівні. Це можливе за умов комплексного поєднання всіх чинників, які впливають на дану галузь. На нашу думку, це розміщення цукробурякового виробництва в найбільш сприятливих природно-кліматичних умовах, спеціалізація бурякосіючих господарств та їх концентрація навколо цукрових заводів, ефективне використання ресурсів, матеріальна зацікавленість партнерів в результатах виробництва, впровадження досягнень НТП.

7. Цукробурякове виробництво опинилося в тяжкому становищі. Щоб вийти з кризи потрібні інвестиції, головними джерелами яких служить прибуток, залучені кошти, позичкові кошти, амортизаційні відрахування. Держава повинна взяти на себе функції створення в аграрній сфері сприятливого інвестиційного клімату, ефективною системи стимулювання процесів утворення і нагромадження капіталу. Вирішальне значення повинно мати максимально ефективно використання вкладених інвестиційних засобів.

8. Для радикального поліпшення становища в цукробуряковому підкомплексі необхідно розробити довгострокову програму реструктуризації, а саме відновити матеріально-технічну базу підкомплексу, відродити виробництво високоякісного насіння, визначити перспективні цукрові заводи і поступово збільшити їх потужності до оптимальних розмірів.

Економічна стійкість підприємств цукробурякової галузі України може бути забезпечена за рахунок упровадження прогресивних технологій, переходу на якісно новий рівень інтенсифікації, що базується на ефективнішому використанні трудових, матеріальних, енергетичних і агроекологічних ресурсів, біологічного потенціалу продуктивності сучасних сортів, цукрових буряків. Водночас, інтенсифікація виробництва потребує нарощування ресурсного потенціалу галузі, через: збільшення посівних площ цукрових буряків та їхньої врожайності; модернізацію діючих виробничих потужностей переробних підприємств; досягнення фінансової стабільності агротоваровиробників і цукрових заводів шляхом підвищення рентабельності цукробурякового виробництва та фінансового оздоровлення; диверсифікації товарного асортименту цукрових заводів; формування партнерських відносин між виробниками сировини та переробними підприємствами.

9. Економічна стійкість підприємств цукробурякової галузі України може бути забезпечена за рахунок упровадження прогресивних технологій, переходу на якісно новий рівень інтенсифікації, що базується на ефективнішому використанні трудових, матеріальних, енергетичних і агроекологічних ресурсів, біологічного потенціалу продуктивності сучасних сортів, цукрових буряків. Це потребує нарощування ресурсного потенціалу галузі, через: збільшення посівних площ цукрових буряків та їхньої врожайності; модернізацію діючих виробничих потужностей переробних підприємств; диверсифікацію товарного асортименту цукрових заводів.

10. Україна має всі можливості забезпечувати внутрішні потреби в цукрі з власної сировини й навіть продавати його іншим державам. Якщо вміло, виходячи з наукового обґрунтування, виділити зони виробництва цукрових буряків, забезпечити їх глибоку переробку з впровадженням сучасних технологій та розширити асортимент продукції, то вітчизняний цукор і цукровмісні вироби будуть цілком конкурентоспроможними навіть на високонасиченому європейському ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боляновська Д.С., Бурак Є.І., Мамчин Р.О., Здрок О.В. Стан і проблеми ринку цукру в Україні // Збірник наукових праць національного університету “Львівська політехніка” - 2013 р. №3 (12). – С. 167-170.
2. Бондар В.С., Андрущенко С.Ю. Тенденції цін світового ринку цукру і їх вплив на внутрішній ринок України / В.С. Бондар, С.Ю. Андрущенко// Цукрові буряки. - 2010.- № 2 (74). – С. 23-25.
3. Бондар В. С. Цукробуряковий підкомплекс України: напрями стабілізації та індикатори розвитку до 2020 року / В. С. Бондар, А. В. Фурса // Економіка АПК. – 2014. – №1. – С. 20–29.
4. Бондар В.С. Цукрові буряки як відновлювальне джерело біоенергетики / В.С. Бондар // Біоенергетика. - 2013. - № 1. - С. 17 - 21.
5. Бондар В.С. Основні тенденції світового ринку цукру / В.С. Бондар // Цукрові буряки. - 2013. - № 5. – С. 4 - 5.
6. Воронін А.В. Ефективність виробництва цукрових буряків та цукру в Україні / А.В. Воронін // Сталий розвиток економіки. - 2013. - № 3. – С.51-55.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Динько Інна. Сучасний стан цукрової галузі України: проблеми та перспективи розвитку [Текст] / Інна Динько // Економіст. – 2012. – № 4. – С. 40-41.
9. Ємцев В. І. Моніторинг стану та розвитку конкурентоспроможності підприємств цукробурякового комплексу України [Електронний ресурс] / І. В. Ємцев – Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/1493>.
10. Коденська М. Ю. Стан та формування економічного механізму розвитку цукробурякового виробництва / М. Ю. Коденська, Л. М. Пархоменко // Агроінком. - 2010. - №1-3. - С. 18-20.

11. Коденська М. Ю. Економічні передумови ефективного розвитку цукробурякового виробництва / М.Ю. Коденська : матеріали Міжнар. наук. техн. конф. цукровиків України „Бурякоцукрова галузь в умовах національного та світового ринків”. – К.: „Цукор України”, 2011. – С. 258-263.
12. Лихочвор В.В. Збалансоване живлення цукрових буряків / В.В. Лихочвор, С.С. Костючко // Агробізнес сьогодні. – 2015. – № 24 (319) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www. agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/2299-zbalansovanezhivlennia-tsukrovykh-buriakiv.html](http://www.agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/2299-zbalansovanezhivlennia-tsukrovykh-buriakiv.html).
13. Медвідь Л.Г. Тенденції та проблеми розвитку бурякоцукрового комплексу України / Л.Г. Медвідь, Л.П. Рибаківа // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.15. – С. 271–276.
14. Месель-Веселяк В. Я. Організаційно-економічне удосконалення роботи цукробурякового підкомплексу України / В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Ярчук // Економіка АПК. – 2013. – №2. – С. 3–8.
15. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <http://sugarbeet.gov.ua/news/12064>
16. Мудрак Р.П. Фактори ціноутворення ринку цукру в контексті забезпечення продовольчої безпеки // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Сер. Економічні науки. – 2014 р. №2. – С. 160-167.
17. Національна асоціація цукровиків України «Укрцукор» [електронний ресурс] – Режим доступу: http://sugarua.com/ua/sugarnews_uk - Innovative solutions in modern science
18. Охріменко І. В. Місце держави в регулюванні аграрного ринку України [Текст] / І. В. Охріменко // Економіка та держава. – 2011. – №4. – С. 14-16.

19. Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру : Закон України від 17 червня 1999 р. № 758 – XIV : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-in/laws/main.cgi?nreg=758-14>
20. Продуктивність і технологічні якості вітчизняних гібридів цукрових буряків – на рівні світових зразків / [Ковальчук В. П., Бойко І. І., Кононюк Н. О., Фуніна І. Р.] // Цукрові буряки. – 2014. – №5. – С. 5–6.
21. Сичук Л. В. Вітчизняні сорти і гібриди цукрових буряків / Л. В. Сичук // Цукрові буряки. – 2014. – №1. – С. 17–18.
22. Скорук О.П. Пріоритетні напрями виробництва біоетанолу в Україні /О.П. Скорук, І.В. Зубар // Економіка АПК. -2014. - №2. – С. 36-41.
23. Стасіневич С. А. Аналіз економічної ефективності виробництва та реалізації цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами в Україні / С. А. Стасіневич, С. М. Валявський, А. В. Корнилюк // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Вип. 4, Т. 1. – С. 265–271.
24. Стасіневич С.А. Механізм державного цінового регулювання в цукробуряковому комплексі України / С.А. Стасіневич // Бізнес Інформ. – 2013. – № 5. – С. 172–177.
25. Стасенко О.М. Сучасний стан та шляхи підвищення урожайності та рентабельності цукрових буряків в Україні / О.М. Стасенко, С.М. Стасенко // Молодий вчений. – 2015. – № 5. – Ч. 2. – С. 98–100.
26. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2014 рік [Електронний ресурс] - Режим доступу: koha.tntu.edu.ua/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=179397
27. Стрелюк М.І. Аналіз стану виробництва цукрових буряків / М.І. Стрелюк // Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту. Серія «Економіка і менеджмент». – 2011. – Вип. № 6/2. – С. 72–75.
28. Тернопіль у цифрах 2015 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.te.ukrstat.gov.ua/files/Bul/ks_z2_2015.pdf

29. Томілін О.О. Розвиток цукробурякового виробництва в ринкових умовах / О.О. Томілін // Економіка АПК. – 2012. – № 11. – С. 42–48.

30. Фурса А.В. Ринок цукробурякового виробництва в Україні / А.В. Фурса // Економіка АПК. - 2012. - № 6. – С. 36 - 43.

31. Фурса А.В. Насінництво цукрових буряків у період ринкових трансформацій / А.В. Фурса // Економіка АПК. - 2012. - № 9. – С. 94 - 102.

32. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку : монографія / [Саблук П. Т., Коденська М. Ю., Власов В. І. та ін.] ; за ред. акад. П. Т. Саблука, проф. М. Ю. Коденської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 390 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Виробництво цукрових буряків (фабричних) за регіонами, тис. т

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2014р до 1990р %
Україна	44264	29650	13199	15468	13749	18740	18439	10789	15734	35,5
Автономна Республіка Крим	--	--	--	--	--	--	--	--	...	--
Вінницька	5749	3981	1916	2050	2457	3013	2844	2562	3044	52,95
Волинська	1168	597	486	711	474	635	653	580	651	55,7
Дніпропет- ровська	672	763	270	359	33	82	44	38	29	4,3
Донецька	--	157	37	47	17	25	20	16	19	--
Житомир- ська	1300	975	388	595	304	565	553	424	640	49,2
Запорізька	2	98	27	26	3	2	--	--	--	--
Івано- Франківська	665	427	202	151	80	99	132	69	121	18,2
Київська	3261	2565	1216	1562	1094	1491	1200	703	1329	40,75
Кіровоград- ська	2541	1898	642	699	513	789	628	284	526	20,7
Луганська	--	96	78	18	0	0	0	1	2	--
Львівська	1597	924	401	437	529	674	834	654	781	48,9
Миколаїв- ська	989	582	130	146	19	23	59	146	66	6,67
Одеська	873	524	214	116	8	2	10	1	--	--
Полтавська	4625	2711	975	1543	1802	2654	2895	1546	1740	37,6
Рівненська	1639	763	431	582	1010	1003	908	531	544	33,2
Сумська	2973	1658	773	644	336	822	592	31	77	2,6
Тернопіль- ська	3313	2011	1202	1476	1555	1989	1892	1003	1734	52,3
Харківська	2802	2510	1117	1103	462	985	876	388	841	30,0
Херсонська	--	81	25	33	--	--	--	--	--	--
Черкаська	4097	2634	860	1253	977	1439	1429	482	863	21,2
Чернівецька	975	557	322	181	104	148	95	9	109	11,2
Чернігівська	1045	747	341	695	366	545	556	263	255	24,4

Додаток Б

Цукрові буряки (фабричні) збірна площа, валовий збір

	Зібрана площа, тис. га			Валовий збір, тис. т		
	2015р.	2014р.	2015р. у % до 2014р.	2015р.	2014р.	2015 у % до 2014р.
Україна	237,0	330,2	71,8	10330,8	15734,1	65,7
Вінницька	51,7	60,9	84,9	2057,0	3044,2	67,6
Волинська	11,3	15,7	72,0	420,2	650,7	64,6
Дніпропетровська	0,7	0,7	100,0	31,4	28,6	109,8
Донецька	0,5	0,8	62,5	10,1	19,3	52,3
Житомирська	12,2	12,6	96,8	607,2	639,8	94,9
Закарпатська	–	–	–	–	–	–
Запорізька	–	–	–	–	–	–
Івано- Франківська	0,6	2,3	26,1	33,4	121,4	27,5
Київська	15,7	22,2	70,7	882,1	1328,7	66,4
Кіровоградська	13,6	14,9	91,3	483,3	526,4	91,8
Луганська	–	0,1	–	–	2,1	–
Львівська	12,4	15,8	78,5	583,0	780,8	74,7
Миколаївська	1,5	1,3	115,4	85,4	65,6	130,2
Одеська	–	–	–	–	–	–
Полтавська	28,6	39,7	72,0	1395,8	1740,0	80,2
Рівненська	10,6	13,0	81,5	454,4	544,1	83,5
Сумська	1,8	1,8	100,0	74,6	77,1	96,8
Тернопільська	16,5	37,3	44,2	726,6	1734,1	41,9
Харківська	15,5	19,7	78,7	538,7	840,9	64,1
Херсонська	–	–	–	–	–	–
Хмельницька	26,0	44,4	58,6	1140,4	2362,7	48,3
Черкаська	10,9	17,3	63,0	490,5	862,7	56,9
Чернівецька	0,2	2,8	7,1	5,6	109,5	5,1
Чернігівська	6,7	6,9	97,1	311,1	255,4	121,8

Виробництво цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах за районами Тернопільської області, тис. т

	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
По області	730,2	839,9	1352,0	1705,1	785,1	1610,9	661,5
Бережанський	9,2	1,8	0,2	0,4	--	--	--
Борщівський	39,7	21,6	97,0	11,8	100,2	104,1	...*
Бучацький	47,1	48,6	71,7	158,8	22,2	80,2	...*
Гусятинський	69,3	89,6	294,9	215,2	154,9	314,5	72,1
Заліщицький	29,1	62,5	74,2	45,3	28,0	10,9	...*
Збаразький	50,0	34,8	48,0	76,2	45,2	56,9	46,7
Зборівський	37,7	12,1	29,4	88,4	--	45,0	--
Козівський	40,2	27,4	64,5	160,8	73,3	199,1	97,3
Кременецький	9,3	12,5	81,2	227,9	64,7	74,6	...*
Лановецький	37,1	47,1	56,8	25,3	12,2	30,9	15,7
Монастириський	7,7	2,7	25,3	43,1	--	7,7	--
Підволочиський	81,7	116,2	135,9	168,6	52,2	206,1	64,9
Підгаєцький	5,7	0,8	66,6	61,3	35,0	101,5	...*
Теребовлянський	74,3	102,5	96,7	120,1	27,5	96,3	61,6
Тернопільський	65,6	85,2	50,6	120,8	121,2	122,5	88,1
Чортківський	92,6	155,8	115,3	102,0	40,8	88,1	50,8
Шумський	32,4	18,7	43,7	79,1	7,7	72,5	11,5